

HISTORICKÁ DEMOGRAFIE

6

Index alphabeticus I^o

*Juxta cognomina Familiarum omnium Bremonii
in Regulari ac Parochiali Ecclesia S. Margarethae
Uel S. Ordinis S. Benedicti Baptizatorum Copula-
torum, ac Sepultorum ac Matriculis collectis ab anno
Demini 1151 usque ad annum 1800 exclusive.*

<i>Parentes</i>	<i>Proles</i>	<i>Baptizati</i>	<i>Copulati</i>	<i>Mortui</i>
A.				
<i>Petrus ac Catharina Dⁿⁱ de Anzola Terdinum Dns Doctor et Professor Chirurgiae Spannae Mun. Dns Dns Barbaia Heron^{is} filia Domini Sⁿⁱ Robt vincularis Ultra Rega, delegat. Pragense.</i>	-	-	1746	<i>filia</i>
<i>Michael Josephus, natus Kozeginska Ultra R.</i>	-	-	-	-
<i>Antonius Mathias Sartor et Curator ex pago Micholoz copulatus cum Catha- rina filia Michaeli Alberti et Catharina Sartoris, ac Caspensis in Regna.</i>	-	-	1788	<i>in Regna</i>
B.				
<i>Balthaz. Franciscus Cantor in Regna filius ac Jacob^{us} et Spenc^{is} ac pago Spenc^{is} Lecovis pastor Ultra, juxta Thallitz Balova Regioni et capite ex Regna N^o Ultra Ultra Regna Regna filia Joannis Balthaz. et Catharina Sartoris in Regna N^o ex Regna in 1788 ultimum super Catholice Regna Ultra, Lecovis ex pago Punctis munda.</i>	-	-	1788	<i>in Regna munda 1788 1789</i>
<i>Petrus - Catharina</i>	-	-	1788	<i>in Regna</i>
<i>Maria</i>	-	-	1788	<i>in Regna</i>

H i s t o r i c k á d e m o g r a f i e
Démographie historique

6

Z historicko-demografických studií
v roce 1972

Praha 1972

Pavla H o r s k á

Historický vývoj plodnosti v českých zemích

Stav a možnosti výzkumu.

Klasická demografie věnuje stále větší pozornost analýzám založeným na sledování generací. Tím nutně vstupuje do okruhu jejího zájmu chronologické řazení generací a historická demografie se stává integrální částí demografie jako celku. Není náhodou, že autor metody kohortní analýzy plodnosti, Louis Henry, se při vypracování této metody stal také zakladatelem metody rekonstrukce rodin předstatistického období, která znamenala obrát ve vývoji historické demografie. Důvodem Henryho zájmu o historické populace nebyla záliba v historii, nýbrž nutnost získat údaje o tzv. přirozené plodnosti.

Pro toho, kdo se dnes zabývá studiem plodnosti, se naskýtají v podstatě dvě možnosti, jak získat srovnávací materiál o neomezované plodnosti, nezbytný pro orientaci ve vývoji fertility dnešních populací tzv. civilizovaného světa, kde už se tato forma plodnosti nevyskytuje. První z nich je metoda srovnávání s vývojem současných populací z rozsáhlých oblastí dnešního světa, kde v nejrůznějších podobách tzv. neomezovaná plodnost stále existuje. Druhou je pokus o vysledování dlouhodobých trendů plodnosti v minulosti "civilizovaných" populací. Je ovšem třeba říci, že mezi oběma způsoby je řada vzájemných vztahů a že za současného stavu historické demografie např. ve Francii a v anglosaských zemích, se klasická demografie běžně obrací pro kontrolní srovnání k vývoji historických populací, studuje-li neomezovanou plodnost skupin obyvatelstva existujícího v různých částech světa dnes,

a naopak historičtí demografové operují někdy s údaji ze současnosti pocházejícími z dnešních rozvojových zemí.

Kombinace obou metod užil v nejnovější době u nás Zdeněk Pavlík v podnětné studii o plodnosti podle věku jako odrazu reprodukčního chování. ¹⁾ Pavlíkova studie má, podle mého názoru, zvláštní místo ve vývoji interdisciplinárních vztahů demografie, historie, sociologie, psychologie, geografie a aplikovaných oborů těchto disciplin. Ukazuje totiž velmi názorně, jak studium reprodukčního chování obyvatelstva, jevu zároveň biologického i společenského, provedené na vysoké vědecké úrovni oboru, v tomto případě demografie, pro konkrétní populace v dané historické situaci, poskytuje podklady nejen pro vytváření závěrů týkajících se demografického vývoje, nýbrž i pro studium vývoje sociálního, ekonomického, ekologického, kulturního apod. Pavlík dosáhl určením typů křivek plodnosti podle věku matky, studovaných u různých populací současného světa v kratším či delším časovém úseku předcházejícím dnešnímu stavu, poměrně výstižné charakteristiky, která na základě reprodukčního chování obyvatelstva odhaluje řadu nejen ryze demografických, nýbrž i sociálních a ekonomických faktorů působících na vývoj společnosti utvářené danou populací.

V případě českých zemí a Slovenska se vrací Pavlík až k roku 1920, od kdy je možno sledovat srovnatelné údaje o věku matek v době porodu a řadit je do pětiletých věkových skupin.

Rakouská statistika přinášela údaje o věku otce a matky u manželských dětí a matky u dětí nemanželských od roku 1895. Prakticky použitelná jsou tato data ovšem až od roku 1896, kdy došlo k zpřesnění údajů a snížil se neúměrně vysoký podíl matek, u nichž věk nebyl zjištěn. I tak však ještě v údajích pro rok 1900 je v celém předlitavském Rakousku nezachycen věk téměř u 3 % provdaných matek a u více nežli 9 % matek nemanželských dětí. Hlavní obtíž však spočívá v tom, že zjištěný věk

matek je uveřejňován rakouskou statistikou tak, že ženy, které v daném roce porodily děti, jsou řazeny do věkových skupin do 17ti let, od dovršených 17ti do 20ti let, od dovršených 20ti let do 25ti let, podobně od 25ti do 30ti let, od 30ti do 40ti a přes 40 let. Věkové skupiny, zejména matek starších 30ti let, nejsou tedy svým rozdělením srovnatelné s řazením matek podle věku v československé statistice po roce 1918.

Již krátce po vydání prvních údajů o rozdělení porodů v Rakousku podle věku matky, použil jich pro české poměry Antonín Boháč a to v polemice s profesorem Srdínkem, který ve vlasteneckém zápalu při vyhledávání argumentů svědčících proti závěrům tehdy vydané Rauchbergovy práce "Der nationale Besitzstand in Böhmen" sáhl i k vědecky nepodložené teorii říšskoněmeckých demografů (Firks, Düsing) o vyšší plodnosti Slovanů nežli Germánů spočívající ve vlastnostech rasových, např. v tom, "že veškerí Slované mají ve svém organismu danou vlastnost produkovati poměrně více děvčat nežli Němci." ²⁾ Boháč, tehdy teprve na samém počátku své vědecké dráhy, odlišuje se od Srdínkových vývodů, podložených mnohde naivními argumenty, hlubokou znalostí dané problematiky a především bezpečným proniknutím do metodických problémů tehdejší demografie nejen rakouské, nýbrž i světové. Zároveň ukazuje i úroveň svého sociologického vzdělání. ³⁾ Odmitá Srdínkovy argumenty o vlivu rasy na plodnost, zaprvé poukazem na tehdy již klasické závěry Bertillonovy o velkých rozdílech v plodnosti u různých společenských tříd. Dále uvádí známé již tehdy vlivy kulturní úrovně na reprodukci obyvatelstva a koenečně ukazuje na faktory ryze demografické, jakými je např. rozdíl ve věkové struktuře a sňatečnosti u různých národnostních skupin. A jako hlavního argumentu proti Srdínkovu tvrzení o větší plodnosti Slovanů v Rakousku užívá přehledu plodnosti podle věku ve všech zemích předlitavského Rakouska. Vychází při tom z vě-

kové struktury zjištěné při sčítání obyvatelstva r.1900 a užívá ročního průměru dětí narozených v letech 1896-1902 a 1904, tedy ze všech v té době známých údajů o věku matky při porodu. (Pro rok 1903 a 1905 údaje chyběly.) Vypočítává jednak údaje o hrubé plodnosti, o plodnosti manželské žen provdaných a plodnosti nemanželské žen neprovdaných, dále čistou specifickou plodnost podle věkových skupin u žen provdaných a svobodných, u všech žen celkem a dokonce i u ženatých mužů. Užívá však výše uvedených skupin rakouské statistiky podle věku matek a za reprodukční období ženy považuje věk 14 - 45 let. Proto tyto Boháčovy výpočty plodnosti nejsou srovnatelné s pozdějšími zpracováními údajů po roce 1920 z československé statistiky. V pozůstalosti Antonína Boháče se nalézá ještě jiný výpočet manželské specifické plodnosti žen v Rakousku, které při sčítání r. 1900 byly ve věku 14 - 45 let a to na základě průměru z manželských porodů v letech 1896 - 1900. ⁴⁾ Pro srovnání uvádím oba Boháčovy výpočty manželské plodnosti pro Čechy, uveřejněný i neuveřejněný spolu s vlastním výpočtem na základě porodů v roce 1900, tedy v roce, kdy máme k dispozici věkové rozdělení žen podle jednotlivých zemí monarchie. ⁵⁾

Čechy

Na 1000 vdaných žen připadá manželských porodů:

A) Věk matek 14 - 45 let (v roce 1900)

Věková skupina	do 17	17-20	20-25	25-30	30-40	40-45
Průměr porodů 1896-1902 a 1904	65,0	309,6	311,5	373,6	239,7	106,9
Průměr porodů 1896-1900	110	622	418	385	246	91

B) Věk matek 14 - 50 let (v roce 1900)

Věková skupina	do 20ti let	21 - 30	31-40	41-50
Porody 1900	261	356	239	56

Je patrné, že u většiny věkových skupin působí na rozdíly různé zvolené ukazatele. Nejpodobnější jsou výsledky u skupiny 30 - 40letých, kterou však nelze na základě údajů rakouské statistiky rozdělit na dvě pětiletí, jak již bylo uvedeno. V roce sčítání nečiní potíž u jednotlivých rakouských zemí rozdělit vdané a svobodné ženy do pětiletých věkových skupin, protože každý ročník narození je uváděn jmenovitě. Problémem zůstává rozdělení porodů podle věku matek, které je sice od roku 1895 uváděno každoročně, avšak ve skupinách neodpovídajících dnes obvyklému dělení. Největší nesrovnalosti vznikají na počátku a na konci plodného období žen, protože skupina dětí, které se narodily matkám do 17ti let, nemá jmenovitě uvedenou spodní věkovou hranici matek a skupina dětí narozených po čtyřicátém roce věku matky nemá uvedenou hranici horní. V roce 1900 bylo ve všech zemích Rakouska malé procento čtrnáctiletých vdaných žen. Je tedy třeba počítat i s porody žen mladších patnácti let. Boháč také čtrnáctileté ženy do svého souboru zahrnuje. Tím ovšem vzniká disproporce vůči starším věkovým skupinám, protože první skupina, pokud bychom ji chtěli přizpůsobit dnes obvyklému pětiletému rozdělení, by zahrnovala ženy od 14 let do dovršených 19 let. U poslední věkové skupiny pak nelze rozlišit, které děti se narodily matkám starším čtyřiceti pěti let. Boháč ohraničuje svůj soubor žen v reprodukčním věku čtyřiceti pěti lety, takže vzniká velký rozdíl v údajích o plodnosti v posledních dvou věkových skupinách, protože je nutno předpokládat, že děti narozené matkám starším čtyřiceti let se dělí mezi skupiny 40-44 let a 45-49 let a rakouská

statistika nedává potřebné doklady k tomuto rozdělení.

Boháč, který v roce 1909 vydal dodnes cennou studii o přirozené měně obyvatelstva na Moravě a ve Slezsku ⁶⁾, se v letech před první světovou válkou soustředil na studium otázky plodnosti v českých zemích, jehož výsledkem byly další dvě významné studie. ⁷⁾ A právě v první z nich, ve známé práci o ubývání plodnosti v Čechách a na Moravě, poukazuje na obtíže spojené se studiem vývoje plodnosti, zejména manželské, na základě rakouských statistik. Boháč si totiž uvědomoval velikou cenu údajů pro menší územní celky. Viděl, jak málo říkají výsledky statistických šetření pro celé rakouské provincie a země o jejich obyvatelstvu, protože zahrnují v sobě protichůdný vývoj různých ekonomických oblastí. Celozemský průměr nic neříká o mnohdy značných vnitřních rozdílech v populačním vývoji, bez jejichž znalosti však nelze vysvětlit celozemský vývoj. Výkazy pro jednotlivé politické okresy předlitavského Rakouska o přirozeném pohybu obyvatelstva byly vydávány rakouskou statistikou až od roku 1871. Teprve na základě výsledků sčítání roku 1880 uveřejnila rakouská statistika detailní věkové rozdělení obyvatelstva podle roku narození pro každý politický okres. Avšak při pozdějších sčítáních bylo zveřejňováno podrobné rozdělení podle věku a rodinného stavu pouze pro celou země a pro politické okresy se uváděly jen základní údaje o počtu žen v reprodukčním věku od 14 do 45 let, spolu s údaji o jejich rodinném stavu. Proto, když Boháč chtěl poznat vývoj plodnosti v jednotlivých oblastech českých zemí, musel sečíst u každého politického okresu 32 věkové ročníky žen ve věku 14 - 45 let v údajích pro rok 1880. Protože mu šlo o sledování plodnosti manželské a výkazy o dětech manželských a nemanželských začínají pro politické okresy až v roce 1881, byl nucen vzít průměrný roční počet novorozených dětí manželských z pětiletí 1881 - 1885 a dělit je počtem 14 - 45letých provdaných žen z r. 1880 a totéž opakovat pro léta 1901-1905 vzhledem k datům sčítání r. 1900. Toto přibližné stanovení manželské plodnosti jednotlivých okre-

sů českých zemí na počátku let osmdesátých a na počátku dvacátého století mu umožnilo jednak získat obraz o vývoji manželské plodnosti v posledním dvacetiletí 19. století, jednak i poznat rozdíly v plodnosti mezi okresy. Výsledky jeho studie jsou dnes obecně známy, protože vstoupily do demografické literatury od dob Boháčových o tomto problému napsané. Je známo, že Boháč velmi jasně označil geografická seskupení okresů podle plodnosti a vyloučil jakékoliv nahodilé vlivy, na jejichž základě se okresy podle výše plodnosti k sobě řadí. Odmítl také obecné tehdy panující názory o vlivu národnosti na plodnost. Jako určující stanovil vliv ekonomické aktivity obyvatelstva. Pokud plodnosti v českých zemích v letech 1880-1900 považoval za jev sociální, závislý na vzdálenosti okresu od myšlenkových center novomalthusiánství, jimiž byla pro českou kulturní oblast Praha a pro německou oblast severočeská průmyslová města, především Liberec a Jablonec. Na Moravě klesání plodnosti bylo pomalejší a centra novomalthusiánských vlivů Boháč považuje za neurčitá.

Po Boháčovi se vývojem plodnosti v českých zemích zabývala, více či méně, většina významných českých demografů první poloviny 20. století i řada demografů v posledních letech. Hlavním předmětem jejich zájmu byla plodnost od dvacátých let 20. století, od založení samostatné československé statistiky obyvatelstva. Pro stanovení dlouhodobých vývojových trendů plodnosti v českých zemích však zřejmě nelze vystačit jenom s obdobím, které je vymezeno daty poskytovanými úřední statistikou, ať starší rakouskou, nebo pozdější československou. Boháč ve své době nestudoval pochopitelně historický vývoj plodnosti, nýbrž vývoj současný. Při tehdejší úrovni demografie si nedovedl představit, že by bylo možno studovat vývoj plodnosti i v období, pro něž úřední statistika nepřináší základní potřebná data. Rakouští demografové z poloviny 19. století vypočítávali tzv. manžel-

skou plodnost dělením počtu za určitý časový úsek narozených dětí počtem za tentýž čas uzavřených manželství. Pak ovšem se stalo, že např. Hain vypočítal pro období 1830 - 1847 vyšší manželskou plodnost pro některé země alpské nežli např. pro Halič, protože v Haliči byla vyšší sňatečnost, vzhledem k vyšší úmrtnosti mladších věkových ročníků a výměna generací tam byla rychlejší nežli v zemích alpských. ⁸⁾ Máme však mnoho důvodů k tomu, jak později uvidíme, abychom se domnívali, že skutečný vývoj plodnosti byl v Rakousku v polovině 19. století poněkud jiný.

Protože není možno vlastně až do 70. let 19. století počítat pro české země s dostatkem potřebných údajů ke studiu plodnosti, shromážděných úřední statistikou, je třeba obrátit pozornost k metodám dnes běžně v zahraniční historické demografii užívaných pro tzv. předstatistické období. Jde především o známou Henryho metodu rekonstrukce rodin na základě rozboru matrik. Touto metodou lze, jak známo, shromáždit tolik rozmanitých informací o obyvatelstvu v období, kdy již pravidelně vedené matriky existují, kolik jich neposkytuje ani moderní statistika pro dnešní populace. Pro studium vývoje plodnosti poskytuje rekonstrukce rodin možnost nejen vypočítat čisté specifické plodnosti podle věku matky v době porodu a v době sňatku, nýbrž i zjistit jednotlivé meziporodní intervaly. Reprodukční chování obyvatelstva je tak možno sledovat s větší přesností údajů, nežli umožňuje úřední statistika z jakéhokoliv období, která postihuje ve svých souhrnech na jedné straně soubor matek, na druhé straně soubor dětí, ale nikdy jejich vzájemný individuální vztah. Nehledě ani k tomu, že chyby a nepřesnosti v matrice lze poměrně snadněji odhalit, nežli mnohé nedostatky úředních sčítání a jejich interpretace ve statistikách. Ovšem statistiky přinášejí hotové soubory údajů pro mnohonásobně větší celky obyvatelstva, nežli je možno, být s více detaily,

shromáždit na základě studia matrik pro jednotlivé vesnice - a to teprve po pracné a zdlouhavé excerpce. V poslední době vzhledem k rozšíření metody rekonstrukce rodin byl význam statistik 19. století v historické demografii, zejména západních států, zatlačen do pozadí a je nutno dodat, že ne vždy zcela právem.

V české historické demografii, ačkoliv metoda Louis Henryho je i u nás již několik let známa, bylo zatím jen velmi málo pokusů o její aplikaci. Přes značnou pracnost této metody bude však nutno podniknout alespoň základní sondy rozboru matrik v hlavních ekonomických oblastech českých zemí od konce 17. do první poloviny 19. století - tedy pro období, kdy soustavněji vedené matriky jsou zachovány téměř ve všech krajích. Bez poznání vývoje v 18. a v první polovině 19. století by totiž nebylo možno se pokusit o určení dlouhodobého trendu plodnosti obyvatelstva českých zemí. Ve vývoji plodnosti existují za určité konkrétní historické situace vedle ovlivnitelných složek i dlouhotrvající biologické a snad i jiné komponenty, k jejichž objasnění může přispět jedině studium ve velmi dlouhém časovém sledu u téže populace.

Prozatím můžeme pro studium čisté specifické plodnosti na základě rekonstrukce rodin uvést pro Čechy v předstatistickém období jen jediný pokus - a to pro poměrně malý soubor populace, pro vesnici Břevnov 1652 - 1800. ⁹⁾ Rozdělíme-li usedlé rodiny v Břevnově u Prahy do tří skupin podle období sňatku od poloviny 17. do konce 18. století, získáme pro vývoj manželské plodnosti podle pětiletých věkových skupin matek údaje srovnatelné s údaji publikovanými v zahraniční literatuře. ¹⁰⁾

Míra manželské plodnosti na 1.000 žen

Místo	Období sňatku	Věk ženy v jednotlivých obdobích manželství							
		15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	
Meulan	1660-1709	516	471	466	481	402	156	12	
Elversele	1650-1699	444	430	432	407	386	202	37	
Břevnov	1660-1719	500	444	504	463	401	247	67	
Meulan	1710-1739	640	565	549	510	362	152	12	
Elversele	1700-1749	666	542	492	396	348	166	18	
Sainghin- en-Mélant.	1690-1739	-	512	521	419	402	220	31	
Břevnov	1720-1759	518	531	515	435	351	195	47	
Meulan	1765-1789	488	503	462	376	275	102	12	
Elversele	1750-1796	666	661	572	452	272	171	-	
Sainghin- en-Mélant.	1770-1789	-	417	466	428	289	158	8	
Břevnov	1760-1799	604	525	472	453	352	182	26	

Je nutno si uvědomit, že údaje pro jednotlivá pětiletí jsou ovlivněny náhodnými situacemi zejména ve skupině 15-19letých, která je početně slabá téměř ve všech případech a proto nebývá někdy ani uváděna. V případě Břevnova jde o početně slabší soubor žen; ovšem ani jinde nebývá sledován mnohonásobně přesahující počet rodin. Např. v Meulanu bylo sledováno v první generaci 127 žen, v druhé 116, z nichž jen 47 a 60 se dožilo 50ti let v manželství. Důležité pro nás je zjištění, že vývoj plodnosti vdáných žen v Břevnově se v zásadě neliší, jak co do generací, tak co do jednotlivých období manželství, od vývoje ostatních v zahraniční literatuře publikovaných trendů plodnosti u vesnického nebo maloměstského obyvatelstva v 17. a 18. století. Ukazuje to jednak na skutečnost, že sonda i s malým souborem rodin je v období neomezované nebo jen málo omezované přirozené plodnosti dostatečně reprezentativní, protože biologická stránka reprodukce je v té době zřejmě převažující, jednak zařazuje toto zjištění obyvatelstvo středočeské vesnice do reprodukčních poměrů evropských dané historické epochy. Pokles sňatkového věku v 2. polovině 18. století se jeví zvýšením plodnosti nejmladších žen v Břevnově, nikoliv v poslední řadě i proto, že řada nevěst se vdávala těhotných a tím se zvyšoval počet dětí připadající na první léta manželství. V druhé polovině 18. století však již se vývojový trend plodnosti např. obyvatel Meulanu a Břevnova mírně rozchází, protože některé skupiny francouzského obyvatelstva již vstupují do "malthusiánského" období. V zásadě však je třeba mít na paměti, že údaje o specifické plodnosti ukazují nikoliv přesné určení plodnosti žen v jednotlivých skupinách, nýbrž spíše obecně platné tendence ve vývoji fertility u různých generací obyvatelstva a v různých obdobích plodného věku žen.

Naskytá se otázka, zda by nebylo možno pro výzkum dlouhodobého vývoje plodnosti v českých zemích využít

nějakou formou také poměrně bohatých soupisů obyvatelstva z druhé poloviny 18. století a z první poloviny 19. století, které jsou v řadě případů rozděleny i podle tehdejších krajů Čech, Moravy a Slezska. Pokusila jsem se na základě soupisu obyvatelstva Čech z r. 1768, který co do věkové struktury obyvatelstva patří k nejdetailnějším, zjistit poměr dívek do 15 let a žen od 20 do 50 let v jednotlivých krajích a o zjištění procenta vdaných žen ve skupině 20-40 let, tedy v reprodukčním období, na něž tehdy připadala převážná část z absolutního počtu porodů.¹¹⁾ Výhodnější věkové rozdělení soupis neposkytuje. I když si uvědomujeme, že otázka přesnosti údajů soupisů z 2. poloviny 18. století sotva kdy bude úplně rozřešena¹²⁾, přece alespoň pro poznání mezikrajových rozdílů lze získat některé údaje. Mnohem rozhodněji se projevuje rozdíl v podílu vdaných žen nežli v počtu dívek připadajícím na jednu ženu v reprodukčním období mezi severní a severovýchodní oblastí Čech s rozvinutou již tehdy manufakturní textilní výrobou a jinými oblastmi Čech. Je proto možno soudit, že o vývoji plodnosti v tehdejší době nelze usuzovat výhradně jen na základě ekonomických možností zakládání rodin, které byly nesporně příznivější v oblastech s početným průmyslovým obyvatelstvem. Zajímavé je srovnání procenta vdaných ve stejných věkových skupinách v roce 1768 a o více nežli sto let později, v roce 1880:¹³⁾

Procento vdaných žen věkové skupiny 20-39 let v Čechách

Území krajů podle rozdělení do pol. 19.stol.	1768	1880
Litoměřice	66,4 + 1,6	52,8 - 4,2
Boleslav, Bydžov, Hradec Král.	69,2 + 4,4	58,6 - 1,6
Chrudim	67,5 - 2,1	57,5 + 0,5
Loket	63,8 - 1,0	51,7 - 5,5
Žatec	64,2 - 0,6	53,5 - 3,5
Pizeň	65,6 + 0,8	61,4 + 0,4
Rakovník	62,8 - 2,0	61,8 + 0,8
Kouřim	58,2 - 6,6	47,0 - 10,0
město Praha	52,5	34,8
Beroun	63,0 - 1,2	62,5 + 0,5
Čáslav	67,6 + 2,8	62,9 - 0,9
Tábor	63,7 - 1,1	58,8 - 1,8
Budějovice	66,2 + 1,4	50,0 - 7,0
Prácheň	62,6 - 2,2	57,6 - 0,6
Klatovy	66,5 + 1,7	62,1 - 5,1

Zvýšení sňatkového věku v krajích s velkým zastoupením průmyslového dělnictva v populaci a v okolí pražského městského centra je z tohoto srovnání dosti patrné. Místo krajů rukodělné výroby v 18. století, které se za sto let proměnily v kraje s centry továrního průmyslu, aležs oblastmi rozvinutého kapitalistického zemědělství, zaujaly nízkostí průměrného sňatkového věku kraje zemědělské nebo smíšené, často méně úrodné, ve středočeské a jihozápadní oblasti a téměř v celé oblasti Českomoravské vysočiny. Vysoké procento rannějších sňatků na Boleslavsku a Novobydžovsku si do konce 19. století podržela jen malá oblast zabírající okresy Jičín, Turnov a Semily, jak vyplývá i z přehledu o sňatcích s nižším věkem

snoubenců v roce 1881, uvedeného v příloze. 14)

Přesnou dělicí čáru mezi různými ekonomickými oblastmi ovšem nelze uvést a je třeba si uvědomit, že sociálně-ekonomický tlak, působící na populační vývoj, může zejména v okrajových oblastech být nahrazen i různě zprostředkovanými vlivy. V tomto ohledu je zajímavé např. to, že německé obyvatelstvo severních i jižních pohraničních krajů má řadu analogií v populačním vývoji, i když zastoupení průmyslu a typ zemědělské výroby je často v různých pohraničních oblastech odlišný. Boháčovo striktní odmítnutí vlivu národnosti na populační vývoj by snad bylo možno zpřesnit v tom směru, že nikoliv rasa, nýbrž společná kultura a jazyk přispívají k sjednocení některých sociálních jevů téže národnostní skupiny. Není také nikterak řečeno, že např. u německého obyvatelstva jižní pohraniční oblasti jde o vlivy přicházející ze vzdálených severočeských krajů, protože stejně dobře může působit vliv německé společnosti z bližších zemí Rakouska s německým obyvatelstvem.

Domnívám se, že v tomto směru bude třeba se zamyslet i nad spory z počátku století o rozdílech v plodnosti českého a německého obyvatelstva. Boháč ve zmíněné práci o ubývání plodnosti v Čechách jistě správně odmítá vliv národnosti na vývoj plodnosti obyvatelstva. Ovšem pokusíme-li se, místo o výpočet obecné čisté plodnosti, o výpočet indexu plodnosti pro jednotlivé okresy českých zemí v roce 1880, kdy, jak již bylo uvedeno, nám to rakouská statistika zvláště příznivě umožňuje, jeví se nám poněkud jiná situace. Index plodnosti je klasickou demografií právem považován za velmi nepřesnou míru plodnosti. Pro naše účely má však do jisté míry výhodu v tom, že slučuje s faktorem plodnosti i faktor dětské úmrtnosti do 5ti let, na konci 19. století ještě velmi významný. Nebyl to vliv větší či menší plodivosti dané rasovým rozdílem, nýbrž rozdíl v ekonomicko-společenských podmínkách života jednotlivých oblastí - že

byly tyto oblasti v některých případech národnostně rozdílné, je jev vcelku náhodný - který konec konců rozhodl o tom, kde vznikne vyšší a kde nižší přirozený přírůstek. V této studii není místa pro rozbor dalšího důležitého demografického jevu konce 19. století v českých zemích, o vztahu populačních přírůstků a migrací v jednotlivých oblastech. Není náhodou, že oblasti s vyšší plodností jsou i oblastmi silnější emigrace. Je však třeba přihlížet nikoliv k čisté obecné plodnosti, nýbrž ke skutečnému přirozenému přírůstku. Z tohoto hlediska pozměňuje např. index plodnosti¹⁵⁾, který je v příloze vypočítán pro každý okres českých zemí zvláště ve vztahu k dětské úmrtnosti do 5 let¹⁶⁾, Boháčem načrtnuté ohraničení skupin okresů s podprůměrnou a nadprůměrnou plodností tak, že výsledek vysoké plodnosti průmyslových okresů severozápadního pohraničí je vzhledem k vysoké dětské úmrtnosti v okresech od Děčína ke Kadani stejný, jako v nejjižnějším pohraničí Čech, na Kaplicku, Krumlovsku a Prachaticku, kde obecná plodnost je nižší, ale také dětská úmrtnost je vzhledem k ostatním českým oblastem spíše podprůměrná. Nejvyšší index plodnosti mají v roce 1880 okresy na jihu středoecké oblasti, odkud se pruh okresů s velmi podobným indexem plodnosti táhne jihozápadním směrem přes Plzeňsko a Přeštice až do pohraniční oblasti od Sušice až po Horšovský Týn. I když jde vesměs o oblasti s podprůměrnou dětskou úmrtností, přece zejména v okresech s vysokým indexem plodnosti ve středoecké oblasti je několik okresů s úmrtností nadprůměrnou: např. Benešovsko, Kutnohorské, Ledebčsko apod. Naproti tomu na Českomoravské vysočině od Rychnova až k Poličce je oblast velmi nízké dětské úmrtnosti ve srovnání s průměrem ostatních Čech a přes to je zde index plodnosti podprůměrný. Nejnižší index plodnosti je však shodně s Boháčovými výpočty obecné plodnosti - ve šluknovském a frýdantském výběžku, na Jablonecku, Liberecku, Českolipsku aj.,

kde plodnost je hluboko pod zemským průměrem a dětská úmrtnost vysoko nad ním. Podobně i na Moravě kontrastuje nízký index plodnosti severních okresů s nadprůměrným v okresech jižních. Markantněji však nežli v Čechách se táhne mezi těmito okresy přechodná oblast napříč Moravou, od Boskovic po Valašské Meziříčí a Uherský Brod, s indexem plodnosti průměrných či slabě nadprůměrných hodnot.

Jak ze známých Boháčových výpočtů plodnosti, tak i z výpočtu indexu plodnosti v roce 1880, je především patrná značná variabilita v reprodukčním chování obyvatelstva, podmíněném patrnými rozdíly v materiální základně společnosti a v důsledku toho i v sociální struktuře. Zatím co v severočeském pohraničí je několik okresů, jejichž index plodnosti nedosahuje ani hodnoty 400, v šesti okresech středních a jihozápadních Čech přesahuje index plodnosti hodnotu 600.¹⁷⁾ Není možno v rozsahu tohoto článku se zabývat příčinami a průběhem jevů ve vývoji plodnosti spojovanými s tzv. demografickou revolucí. Je však třeba upozornit na to, že při studiu diferenční plodnosti podle oblastí nelze zapomínat i na ryze demografické příčiny oblastních rozdílů. Pokusila jsem se v příloze ukázat na rozdíly ve věkové struktuře žen v reprodukčním věku a na rozdíly v podílu vdaných a svobodných žen v okrese s nejvyšším a nejnižším indexem plodnosti v Čechách: Ledec n. Sázavou a Rumburk. Dále jsem si zvolila jako příklad okres Kraslice, který je rovněž jako Rumburk okresem průmyslovým - a který má při zdánlivě stejných podmínkách značně vyšší index plodnosti a značně nižší dětskou úmrtnost. Je zde třeba uvažovat o odlišné struktuře průmyslové výroby, o podílu domácí práce atd. Dalším příkladem pak je okres České Budějovice, kde hraje patrně úlohu poměrně silné zastoupení městského obyvatelstva, které na základě statistiky z roku 1880 lze v Čechách odlišit jen pro Prahu a Liberec,

avšak na Moravě pro řadu měst. Proto uvádím příklad věkové struktury žen v reprodukčním věku v městě Olomouci, kde index plodnosti se nápadně liší svou nízkostí od okolního venkova. Zdá se, že vysoký podíl svobodných žen ve věkových skupinách do 30 let je typický pro obyvatelstvo větších měst ve 2. polovině 19. století, vzhledem k velikému zastoupení ženské pracovní síly v městském sektoru služeb, především v domácnosti, v živnostech apod.

Zamýšlíme-li se nad rozdíly v plodnosti jednotlivých oblastí českých zemí, je ovšem třeba vzít v úvahu i zařazení vývoje plodnosti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do celkového vývoje rakousko-uherského soustátí. Vedle uvedené již možnosti vypočítat po roce 1896 obecnou i specifickou plodnost pro jednotlivé země předlitavského Rakouska, jak to udělal již na počátku tohoto století Boháč, existuje ještě další možnost při studiu diferenční plodnosti v Rakousku podle zemí a to využít údajů o délce trvání manželství v době porodu. Pokusila jsem se o to v příloze v tabulce o dětech narozených v Rakousku r.1900 a r.1910.¹⁸⁾ Vycházím z celkového počtu dětí, živě i mrtvě narozených, protože mi jde především o počet porodů. Srovnáním podílu jednotlivých zemí předlitavského Rakouska na porodech roku 1900 a 1910 a podílu na porodech v různých obdobích manželství, dostáváme velmi výrazné rozdíly ve vývoji plodnosti podle zemí. Především se nám dělí předlitavské země na dva typy. Prvním je typ představovaný především vídeňským velkoměstským centrem a Čechami a do jisté míry i Moravou a Slezskem, kde je vysoký podíl porodů v prvních 6 měsících manželství, tedy předmanželských koncepcí a velmi nízký podíl porodů po 20ti letech manželství. Druhý typ je představován především Haličí, Bukovinou a také Dalmácií, kde je podíl porodů do 6 měsíců manželství nápadně nízký, zvyšuje se teprve po 5ti letech manželství a v manželstvích

trvajících déle než 20 let je tento podíl v rámci monarchie značný. Tato skutečnost ukazuje na nápadné rozdíly v reprodukčním chování mezi dvěma typy zemí, z nichž první už zřejmě vstoupily do "malthusiánského" období, jak říkají Francouzi, a druhé zřejmě ještě téměř neznají sociální hnutí, vedoucí k vědomé regulaci porodnosti. Francouzští demografové, kteří v posledních letech velmi podrobně studovali přechod k "malthusiánství" v období francouzské revoluce, se domnívají, že regulace porodů se nejprve objevuje u žen ve vyšším věku, které již určitý počet dětí porodily, tedy po více letech trvání manželství.¹⁹⁾ Nízký podíl předmanželských koncepcí v Haliči zřejmě souvisí s nižším sňatkovým věkem. Bylo by tedy možno říci, že, vzhledem k ranějším sňatkům, ženy v Haliči po 20ti letech manželství jsou v příznivějších věkových podmínkách nežli jinde a proto je zde více porodů v této kategorii trvání manželství. Ovšem tato okolnost má asi jen podružnější úlohu v celkovém vývoji plodnosti, protože manželská plodnost žen ve věkové skupině 40 - 45 let je v roce 1900 podle Boháče nejvyšší právě z celého Rakouska v Dalmácii a v Haliči. V Čechách např. je ve srovnání s Haličí v této věkové skupině manželská plodnost o polovinu nižší.

Vzhledem k typu plodnosti představovanému Čechami v rámci celého předlitavského Rakouska, ještě výrazněji vystupuje do popředí potřeba studia vývoje plodnosti v českých zemích podle jednotlivých ekonomických oblastí. Není totiž možno říci, že by obyvatelstvo Čech a částečně i Moravy a Slezska mělo v rámci monarchie nějaké zvláštní reprodukční chování přechodného typu, nýbrž je třeba vidět, že na celozemském průměru se podílí obyvatelstvo různých oblastí, z nichž některé více a některé méně vstoupily do období tzv. demografické revoluce. Studium dlouhodobého vývoje plodnosti v českých zemích je teprve v počátcích, avšak je třeba již nyní si uvědomit možnosti použitelných metod a za-

měřit toto studium tam, kde lze očekávat potřebné výsledky. Zdá se, že jak metoda rekonstrukce rodin, tak nový pohled na analytické práce, vydávané úřední statistikou, mohou tyto výsledky přinést.

P o z n á m k y

- 1) Zdeněk Pavlík, Plodnost podle věku jako odraz reprodukčního chování. "Statistika a demografie" X, Praha, Academia 1972. Str. 127.
- 2) O. Srdínko, Účast a jevy národnostních vlivů při reprodukci obyvatelstva. "Národopisný věstník československý" IV, Praha 1909, str. 97-103.
- 3) A. Boháč, Jest možno dokázati větší plodnost Slovanů v Rakousku? "Národopisný věstník československý" IV, Praha 1909, str. 162 - 169.
- 4) Archiv Národního Muzea, Praha. Pozůstalost Ant. Boháče, karton č.8, "Rakousko-Uhersko, přirozená měna obyvatelstva 1871-1910."
- 5) Österreichische Statistik 63/3 a 67/1.
- 6) A. Boháč, Přirozená měna obyvatelstva na Moravě a ve Slezsku. "Národopisný věstník československý" IV, Praha 1909. Str. 104-122, 145-162.
- 7) A. Boháč, Studie demografické III. Ubývání plodnosti v Čechách a na Moravě. "Národopisný věstník československý" IX, Praha 1915, str. 1-15.; A. Boháč, Český problém populační a některé pozoruhodné zjevy v naší méně přirozené, "Obzor národohospodářský" XIX, Praha 1914.
- 8) J. Hain, Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates I, Wien 1852, str. 408 a 409.

- 9) P. Horská, Index břevnovských matrik z 2. poloviny 17. a z 18. století. Historická demografie 5, Praha 1971; E. Čáňová - P. Horská, Obyvatelstvo obce Břevnova v církevních pramenech z let 1652 až 1800. Ru-kopis připravený do tisku.
- 10) Srovn. L. Henry, Évolution de la fécondité légitime à Meulan de 1660 à 1860. Population, 1970, n° 4, str. 875; R. Deniel - L. Henry, La population d'un village du Nord de la France, Sainghin-en-Mélantois, de 1665 à 1851. Population 1965, n° 4, str. 572; M. Reinhard - A. Armengaud, J. Dupâquier, Histoire générale de la population mondiale. Paris 1968, str. 237 (údaje pro flámskou vesnici Elversele).
- 11) P. Horská, Au sujet des différences interrégionales dans le développement démographique en Bohême. Annales de démographie historique 1971. Paris 1972, str. 353.
- 12) Srovn. L. Kárníková, Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 - 1914. Praha 1965, str. 287.
- 13) Srovn. F. Dvořáček, Soupisy obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1754-1921. Praha 1926; a Österreichische Statistik II/1, Wien 1882.
- 14) Srovn. v příloze tabulku: "Procento sňatků, kdy ženich byl mladší 30ti a nevěsta 20ti let v Čechách v roce 1881" - vypracovaná podle Österreichische Statistik V/1, Tab. I. Wien 1884.
- 15) $I p = \frac{\text{počet dětí 0 - 4 letých}}{\text{počet žen 15 - 49letých}} \cdot 1000$
- 16) Srovn. v příloze tab. vypracovaná na základě Österreichische Statistik II/1, Wien 1882 a Österreichisches Sanitätswesen XV, Beilage zu Nr. 4, 23.1.1902.
- 17) Při uvedeném demografickém rozboru vesnice Břevnov v polovině 18. století, kombinací zpovědního seznamu z roku 1751 a matrik příslušného období, je možno

- zjistit, že k 1.5.1751 bylo ve vesnici 122 svobodných i vdaných žen ve věku 15 - 49 let a 77 dětí ve věku 0 - 4 roky. Index plodnosti pro Břevnov r.1751 by tedy byl 631.
- 18) Tabulka vypočítána na základě Österreichische Statistik LXVII/1, str. 57, 62-65 a XCII/1, str. 53 a 76.
  - 19) Srovn. J. Dupâquier et M. Lachivier, Sur les débuts de la contraception en France ou les deux malthusianismes. Annales. ESC, 1969, n° 6; J. Dupâquier, Sur la population française au XVIIe et au XVIIIe siècle. Revue historique, 1968, fasc. 485.

Politický okres Ip 1880 Z 1000 živě narozených
(Arrondissements) (Ip = $\frac{\text{enfants 0-4}}{\text{femmes 15-49}} \cdot 1000$) zemřelo do 5ti let
1881 - 1899
(Quotients de mortalité, pour 1000 survivants au 5e anniversaire, 1881 - 1899)

1) Čechy (Bohême)	501	362
Rumburk	345	429
Šluknov	379	435
Ústí n. Labem	394	394
Jablonec	396	416
Litoměřice	408	366
Litomyšl	418	349
Liberec	422	402
Frýdlant	425	475
Německé Jablonné	427	406
Česká Lípa	427	418
Dubá	430	341
Vrchlabí	431	385
Trutnov	431	437
Vysoké Mýto	440	334
Jilemnice	450	358
Broumov	452	432
Dvůr Králové n.L.	452	347
Turnov	456	342
Chrudim	457	332
Mělník	459	347
Jindřichův Hradec	462	349
Nové Město n. M.	463	331
Cheb	463	356
České Budějovice	463	342
Semily	468	382
Žatec	471	427
Žamberk	474	309

Český Krumlov	479	325
Hradec Králové	479	327
Mnichovo Hradiště	480	328
Teplá	482	316
Mladá Boleslav	488	356
Jičín	490	349
Lanškroun	492	347
Karlín	493	450 (1871-1884)
Karlovy Vary	493	381
Jáchymov	494	385
Chomutov	495	398
Louny	498	369
Děčín	498	376
Rychnov n.Kn.	498	289
Kaplice	498	341
Žlutice	501	363
Polička	504	366
Týn n. Vlt.	512	311
Most	516	415
Podbořany	517	372
Planá	518	332
Roudnice	521	374
Kadaň	522	397
Aš	526	305
Písek	527	318
Tachov	529	299
Kolín	538	366
Nový Bydžov	539	356
Prachatice	540	328
Pardubice	543	326
Smíchov	543	380 (1871-1893)
Čáslav	544	329
Kraslice	548	367
Kutná Hora	551	433
Falknov	552	372

Horš. Týn	554	373
Strakonice	554	329
Domažlice	561	336
Stříbro	564	349
Poděbrady	564	352
Slaný	566	357
Sedlčany	574	356
Pelhřimov	574	402
Blatná	577	303
Milevsko	577	340
Německý Brod	578	322 (1871-1884)
Třeboň	582	340
Kralovice	586	316
Tábor	588	459
Plzeň	591	317 (1871-1895)
Rakovník	595	311
Chotěboř	597	337 (1871-1884)
Benešov	597	363
Český Brod	599	385
Přeštice	601	322
Příbram	604	356
Hořovice	606	315
Sušice	607	316
Klatovy	608	370
Ledeč n. Sáz.	638	457

2) <u>Morava (Moravie)</u>	<u>504</u>	<u>357</u>
<u>Slezsko (Silésie)</u>	<u>501</u>	<u>351</u>
Šumperk	443	351
Rýmařov	445	340
Mor. Třebová	449	348
Bruntál	453	366
Šternberk	454	395
Hranice	460	333
Olomouc	462	349
Nový Jičín	463	324
Zábřeh	469	372
Litovel	477	350
Těšín	488	359
Krnov	491	362
Uherské Hradiště	493	355
Frývaldov	495	327
Opava	504	357 (1871-1895)
Holešov	506	350
Uherský Brod	510	364
Přerov	510	325 (1878-1899)
Dačice	511	307 (1871-1896)
Prostějov	516	387
Valašská Meziříčí	516	364
Bílsko	520	379 (1872-1899)
Boskovice	524	331
Místek	525	345
Nové Město na Mor.	530	370
Vyškov	549	370
Kroměříž	552	320 (1878-1899)
Velké Meziříčí	559	456
Znojmo	559	337 (1871-1896)
Brno	563	410 (1871-1896)
Kyjov	566	366
Hustopeče	571	367

Jihlava	574	362
Hodonín	582	394
Mikulov	583	339
Třebíč	586	301
Moravský Krumlov	622	297
Fryštát	654	326

3) Některá města (Quelques villes)

Praha	251	280
Liberec	363	407
Brno	326	370
Jihlava	373	447
Kroměříž	416	426 (1872-1899)
Olomouc	252	308
Uherské Hradiště	369	323
Znojmo	399	355
Opava	321	464
Bílsko	383	319 (1872-1899)
Frýdek	408	380 (1872-1899)

Procento snatků, kdy ženich je mladší 30ti a nevěsta
20ti let v roce 1881 v Čechách

(Age au mariage: hommes moins de 30 ans, femmes moins de 20 ans. Pourcentage de ces mariages en Bohême en 1881)

Politický okres (Arrondissement)	%	Politický okres (Arrondissement)	%
Český Krumlov	3,4	Sušice	9,7
Cheb	3,5	Chomutov	9,7
Žatec	4,8	Litomyšl	10,2
Šluknov	6,1	Vrchlabí	10,2
Kraslice	6,1	Rumburk	10,2
Jáchymov	6,2	Domažlice	10,3
Aš	6,3	Roudnice	10,4
Planá	6,4	Český Brod	10,5
Prachatice	6,9	Týn n. Vlt.	10,7
Kaplice	7,1	Ústí n. Lab.	10,8
Dubá	7,2	Smíchov	10,9
Něm. Jablonné	7,5	Mnichovo Hradiště	10,9
Litoměřice	7,5	Mladá Boleslav	11,1
Děčín	7,5	Liberec	11,1
Karlovy Vary	7,6	Písek	11,2
Teplá	7,8	Stříbro	11,3
České Budějovice	7,9	Most	11,5
Dvůr Králové	7,9	Karlín	11,9
Podbořany	8,1	Žamberk	12,0
Kadaň	8,3	Jablonec	12,1
Třeboň	8,6	Horšovský Týn	12,2
Trutnov	8,7	Nový Bydžov	12,2
Jindřichův Hradec	8,8	Tábor	12,2
Frýdlant	9,3	Rakovník	12,3
Falknov	9,3	Broumov	12,4
Česká Lípa	9,6	Lanškroun	12,4

Politický okres (Arrondissement)	%
Strakonice	12,7
Jilemnice	12,7
Polička	12,8
Hořovice	12,8
Kralovice	12,8
Žlutice	12,8
Klatovy	13,0
Rychnov	13,1
Tachov	13,2
Poděbrady	13,5
Louny	13,6
Pízeň	13,6
Pelhřimov	13,8
Slaný	13,9
Hradec Králové	14,0
Kolín	14,2
Blatná	14,4
Chotěboř	14,7
Chrudim	14,8
Mělník	15,1
Kutná Hora	15,1
Benešov	15,1
Milevsko	15,5
Vysoké Mýto	15,7
Německý Brod	15,8
Přeštice	16,6
Nové Město n. Met.	17,3
Jičín	17,4
Pardubice	17,6
Sedlčany	17,6
Semily	17,8
Čáslav	18,1
Ledeč n. Sáz.	18,3
Turnov	19,0
Příbram	19,3

Věková struktura žen v reprodukčním věku (15 - 49 let)
v některých vybraných okresech Čech v roce 1880.

(Structure par âges des femmes de 15 à 49 ans dans quelques arrondissements de la Bohême en 1880.)

Ledeč nad Sázavou

Počet žen ve věku 15 - 49 let:

(Nombre des femmes de 15 à 49 ans):

12.458

Ve věkových skupinách: (Groupes d'âges)	Všechny ženy 15 - 49 (Femmes 15 à 49)	Vdané ženy 15 - 49 (Femmes ma- riées 15 à 49)	Svobodné že- ny 15 - 49 (Femmes cé- libataires 15 à 49)
	%	%	%
15 - 19	19,3	0,3	47,1
20 - 24	16,1	8,4	28,1
25 - 29	15,1	18,2	11,6
30 - 34	13,6	20,0	5,0
35 - 39	12,7	19,4	3,2
40 - 44	12,4	18,3	3,0
45 - 49	10,8	15,5	2,0

Procento vdanych žen 56,3 %
(Pourcentage des femmes mariées)

Vdanych ve věku 25 až 29 let 70,3 %
(Mariées dans le groupe de 25 à 29 ans)

Rumburk

Počet žen ve věku 15 - 49 let:
(Nombre des femmes de 15 à 49 ans):

16.829

Ve věkových skupinách: (Groupes d'ages)	Všechny ženy 15 - 49 (Femmes 15 - 49)	Vdané ženy 15 - 49 (Femmes mariées 15 - 49)	Svobodné ženy 15 - 49 (Femmes célibataires 15 - 49)
	%	%	%
15 - 19	17,2	0,2	37,9
20 - 24	17,8	6,4	32,2
25 - 29	14,4	16,7	12,6
30 - 34	14,1	20,6	6,6
35 - 39	12,7	20,2	4,1
40 - 44	11,5	17,7	3,4
45 - 49	12,3	18,2	3,2

Procento vdaných žen
(Pourcentage des femmes mariées) 51,1 %

Vdaných ve věku 25 až 29 let
(Mariées dans le groupe de 25 à 29 ans) 59,9 %

Kraslice

Počet žen ve věku 15 - 49 let:
(Nombre des femmes de 15 à 49 ans):

11.528

Ve věkových skupinách: (Groupes d'ages)	Všechny ženy 15 - 49 (Femmes 15 à 49)	Vdané ženy 15 - 49 (Femmes mariées 15 à 49)	Svobodná ženy 15 - 49 (Femmes célibataires 15 à 49)
	%	%	%
15 - 19	20,2	0,1	39,0
20 - 24	18,3	6,2	30,1
25 - 29	14,8	16,6	13,7
30 - 34	13,6	22,0	6,5
35 - 39	12,1	20,5	4,4
40 - 44	10,8	18,0	3,4
45 - 49	10,2	16,6	3,0

Procento vdaných žen
(Pourcentage des femmes mariées) 44,9 %

Vdaných ve věku 25 až 29 let
(Mariées dans le groupe de 25 à 29 ans) 50,6 %

České Budějovice

Počet žen ve věku 15 - 49 let:
(Nombre des femmes de 15 à 49 ans):

22.431

Ve věkových skupinách: (Groupes d'âges)	Všechny ženy 15 - 49 (Femmes 15 à 49)	Vdané ženy 15 - 49 (Femmes mariées 15 à 49)	Svobodné ženy 15 - 49 (Femmes célibataires 15 à 49)
	%	%	%
15 - 19	19,3	0,2	35,4
20 - 24	17,9	5,3	28,8
25 - 29	16,6	17,3	16,7
30 - 34	13,1	19,2	8,1
35 - 39	12,3	22,0	4,4
40 - 44	10,9	19,5	3,2
45 - 49	9,9	16,5	3,4

Procento vdaných žen 42,6 %
(Pourcentage des femmes mariées)

Vdaných ve věku 25 až 29 let 44,7 %
(Mariées dans le groupe de 25 à 29 ans)

Olomouc - město
(ville)

Počet žen ve věku 15 - 49 let:
(Nombre des femmes de 15 à 49 ans):

5.003

Ve věkových skupinách: (Groupes d'âges)	Všechny ženy 15 - 49 (Femmes 15 à 49)	Vdané ženy 15 - 49 (Femmes mariées 15 à 49)	Svobodné ženy 15 - 49 (Femmes célibataires 15 à 49)
	%	%	%
15 - 19	14,9	0,4	24,6
20 - 24	21,4	8,1	31,1
25 - 29	17,6	18,4	18,4
30 - 34	13,5	18,6	10,6
35 - 39	12,1	20,5	6,4
40 - 44	10,3	18,0	4,8
45 - 49	10,2	16,0	4,3

Procento vdaných žen 34,1 %
(Pourcentage des femmes mariées)

Vdaných ve věku 25 až 29 let 35,5 %
(Mariées dans le groupe de 25 à 29 ans)

Děti narozené v Rakousku 1900 a 1910

(Enfants nés en Autriche 1900 et 1910)

	Všechny děti, manž. i nemanž. narozené (Tous les enfants légitimes et illégitimes)		Děti narozené v prvních 6 měsících manželství (Enfants nés dans les premiers 6 mois de vie conjugale)	
	1900	1910	1900	1910
Rakousko (předlitavské) Autriche	995.537	946.820	28.845	30.449
Podíl jednotlivých zemí: (Pourcentage des provinces)				
Vídeň (město) (Vienne-ville)	(5,4)	(4,8)	(10,4)	(10,1)
Celé Dol. Rakousko (Niederösterreich)	10,1	9,3	18,2	17,1
Horní Rakousko (Oberösterreich)	2,6	2,6	3,5	3,5
Salzburg	0,6	0,6	0,8	0,7
Štýrsko (Steiermark)	4,3	4,6	5,1	5,6
Korutany (Kärnten)	1,2	1,3	1,3	1,6
Kraňsko (Krain)	1,8	1,9	1,3	1,3
Přímoří (Küstenland)	2,7	3,5	2,7	4,1
Tyrolsko a Vorarlberg (Tirol u. Vorarlberg)	2,9	3,6	2,4	3,2

	1900	1910	1900	1910
Čechy (Böhmen)	22,7	20,8	37,4	34,3
Morava (Mähren)	9,1	8,9	11,8	11,9
Slezsko (Schlesien)	2,8	2,7	3,1	3,3
Halič (Galizien)	33,3	33,3	9,4	9,9
Bukovina (Bukowina)	3,0	3,4	1,0	1,5
Dalmácie (Dalmatien)	2,3	2,8	1,5	2,0

	Děti narozené po 6 měs. až do 5ti let manželství (Enfants nés après 6 mois à 5 ans de vie conjugale)		Děti narozené od 5. do 10. roku man- želství (Enfants nés de 5 à 10 ans de vie conjugale)	
	1900	1910	1900	1910
Rakousko (předlitavské) Autriche	340.254	328.491	220.615	213.376
Vídeň (Vienne)	(5,5)	(5,1)	(3,9)	(3,2)
Niederösterreich	10,8	10,1	8,7	7,6
Oberösterreich	2,8	2,8	2,7	2,5
Salzburg	0,6	0,7	0,5	0,6
Steiermark	4,1	4,4	3,9	3,9
Kärnten	0,8	1,0	0,8	1,0
Krain	1,9	1,9	2,1	2,1
Küstenland	2,8	3,8	2,9	3,8
Tirol u. Vorarl- berg	3,5	4,3	3,2	4,1
Čechy (Böhmen)	25,1	23,2	22,5	20,5
Morava (Mähren)	10,3	9,9	9,9	9,4
Slezsko (Schlesien)	3,2	3,0	3,0	2,8
Galizien	28,9	28,4	33,4	34,8
Bukowina	2,6	3,2	3,0	3,5
Dalmatien	2,0	2,8	2,8	2,9

	Děti narozené od 10. do 20. roku manželství (Enfants nés de 10 à 20 ans de vie conjugale)		Děti narozené po 20ti letech manžel- ství (Enfants nés après 20 ans de vie con- jugale)	
	1900	1910	1900	1910
Rakousko (předlitavské) Autriche	217.546	210.650	29.969	29.355
Vídeň (Vienne)	(2,3)	(2,1)	(0,8)	(0,6)
Niederösterreich	6,1	5,4	2,7	2,1
Oberösterreich	2,0	2,0	1,0	0,8
Salzburg	0,3	0,4	0,1	0,1
Steiermark	3,3	3,4	2,0	2,3
Kärnten	0,6	0,7	0,3	0,3
Krain	2,1	2,2	1,9	2,0
Küstenland	3,2	3,7	2,6	2,9
Tirol u. Vorarl- berg	2,6	3,2	1,4	1,6
Čechy (Böhmen)	20,4	18,2	13,1	10,6
Morava (Mähren)	9,0	8,6	6,3	5,5
Slezsko (Schlesien)	2,7	2,7	2,1	2,0
Galizien	40,1	41,9	58,2	60,3
Bukowina	3,9	3,7	5,3	5,4
Dalmatien	3,1	3,4	3,3	4,0

Eduard M a u r

Vývoj matričního zápisu v Čechách

Po druhé světové válce se staly matriky jedním ze základních pramenů historické demografie. Zásahu na tom má především francouzská statistika, která rozpracovala podrobné metodické návody k excerpci matrik, jež ústí v tzv. rekonstrukci rodin. Tato metoda umožňuje studovat hlavně problémy fertility, ale na jejím základě lze studovat i řadu jiných jevů, a to nejen z oblasti demografické, ale např. i z kulturní historie. ¹⁾

Francouzské metody studia matrik, navržené M. Fleuryem a L. Henrym, se v posledních letech rychle šířily i do jiných zemí, jsouce zároveň podrobovány plodné kritice. Zejména britští a polští historičtí demografové poukázali na to, jak nepřesná a neúplná byla matriční evidence ve starším období, a vyvodili z toho závěr, že není možno používat pro matriční bádání starších období minuciózních metod soudobé demografické statistiky a že je nutno volit metodický postup adekvátní hodnotě pramene. ²⁾ Při zpracování starších matrik navrhuji nahradit rekonstrukci rodin metodou globální či agregativní analýzy, sloužící jak potřebě vnitřní kritiky pramene, tak i získání základních demografických ukazatelů.

Nutným předpokladem správné volby účinných metod zpracování matrik pro historickou demografii je důkladná znalost jejich historického vývoje a jeho nejrůznějších aspektů. Jedním z nich je i formální vývoj matričního záznamu. V české diplomatice dosud chybí důkladná práce o dějinách matrik, jež by přihlédla jak k nejrůznějším úředním normám, jež určovaly formu zápisu, tak ke skutečnému vývoji matrik, který mnohdy předpisy a

nařízení příliš nerespektoval.

Oba stručné návrhy vývoje matrik v českých zemích, jež má historik k dispozici, jsou neuspokojivé, neboť vycházejí výhradně z normativních pramenů a nikoliv ze srovnávacího studia matričních řad v různých farnostech a v různých oblastech země. ³⁾ Doskočilův článek je navíc příliš stručný a Blaschkova práce zůstala omezena jen na území tzv. protektorátu. Pokusil jsem se doplnit, případně korigovat údaje obou prací na základě srovnávacího studia matrik z několika desítek farností ze středních a západních Čech a dílčích statí, jež byly publikovány o jednotlivých matrikách. Jsem si vědom toho, že můj článek nemůže nahradit důkladnou diplomatickou studii, založenou na systematickém průzkumu matrik ze všech oblastí českých zemí i na důkladné znalosti předpisů, jež určovaly jejich vývoj. Pro stanovení vhodných metod statistického zpracování matričních záznamů však, myslím, můj přehled plně postačí. ⁴⁾

Nejstarší matriky v Evropě se dochovaly v románských zemích, v Itálii, ve Francii, v Belgii a ve Španělsku. Pocházejí ze 14.-15. století. V Německu došlo k zavádění matrik současně se šířením reformace. V katolických krajích Německa se uplatňovaly mnohem pomaleji a teprve po tridentském koncilu, který roku 1563 nařídil všem farářům evidovat sňatky a křty ve zvláštních knihách, se zavádění matrik rychle prosadilo i mezi katolíky.

V Čechách se vývoj v mnohém podobal vývoji německému. Nejstarší matriky tu vesměs pocházejí ze severozápadního pohraničí, jež mělo v 16. století velmi těsné kontakty s luterským Saskem. Již roku 1531 byla založena oddací matrika v Jáchymově, jež je nejstarší matrikou v Československu. Po Jáchymovsku následovala roku 1541 Horní Blatná a roku 1544 Abertamy a po nich další obce v západních a severních Čechách, výjimečně též v Čechách středních (Slaný 1556, Kutná Hora 1571,

Praha 1584), později i jižních a východních. Ještě v 16. století vedli matriky jak němečtí luteráni, tak čeští utrakvisté i katolíci.

Všeobecně bylo vedení matrik v českých zemích nařízeno teprve olomouckou synodou r. 1591 a pražskou synodou r. 1605. Jak se zdá, rozhodující pro zakládání farních matrik v Čechách byla doba, kdy na pražském arcibiskupském stolci seděl kardinál Arnošt Harrach (1624-1667), energicky usilující o obnovu rozvrácené církevní organizace. Za něho vedla matriky již většina farností, byly to ovšem farnosti neobyčejně rozsáhlé, neboť v zemi se nedostávalo kněží. Teprve v době josefínských reforem byly farní obvody podstatně zmenšeny, aby bylo možno duchovní správu zkvalitnit a zároveň postavit do služeb státu. Se vznikem nových far souviselo i zakládání nových matrik. Sňatky, křty a úmrtí na území těchto nových matričních obvodů z doby před jejich zřízením najdeme v matrikách obvodů "mateřských".⁵⁾

Prosadilo-li se vedení matrik v Čechách poměrně rychle, nelze říci totéž o formě zápisu, jak ji předepsal římský rituál z roku 1614.⁶⁾ Jednotlivé sakrální úkony měly být podle *Rituale romanum* registrovány přesně stanovenými formullemi, a to v podobě větného zápisu. V křestních matrikách se mělo uvádět datum narození a křtu, jméno kněze a jméno dítěte, dále jméno a farnost rodičů a kmotrů. Zápisy o oddavkách měly zahrnovat datum ohlášek, existenci překážek, datum sňatku, jméno oddávajícího, jméno, bydliště a farnost snoubenců (u vdov jméno bývalého manžela) a svědků. Matrika zemřelých měla evidovat den úmrtí, jméno zemřelého a jeho otce, bydliště, věk (pokud jej bylo možno zvědět), den pohřbu, pohřební místo, jméno kněze, datum zpovědi, přijetí nejsvětější svátosti a poslední pomazání.

K tomuto vzoru mají zápisy v našich pobělohorských matrikách daleko. Lze dokonce říci, že převzetí protestantské fary katolickým duchovním mělo často za násle-

dek podstatné zjednodušení zápisu. Např. v matrice čelivské uváděl luterský pastor věk zemřelých, zatímco katolický farář, dosazený roku 1625, jej přestal evidovat. V Meclově a ve Stráži u Tachova katolíci duchovní přestali evidovat ohlášky, zapisované jejich protestantskými předchůdci. Ani u katolických matrik nemuselo s přibývajícím datem dojít vždy ke zlepšení, někdy tomu bylo spíše naopak. Všeobecně lze říci, že záleželo především na osobní iniciativě jednotlivých farářů.

S obsahovou nejednotností matrik šla ruku v ruce i nejednotnost jazyková. Až do poloviny 18. století se střídá v našich matrikách čeština, němčina a latina. Náhrada češtiny němčinou zpravidla souvisela s poněmčeniním farnosti - typickým příkladem tu mohou být matriky kladrubské nebo chotěšovské - jinak záleželo často na tom, kdo měl vedení matrik v ruce. Zapisoval-li do nich sám kněz, zvláště řádový, častěji používal latiny, světil-li vedení matriky kantorům nebo zvoníkům, uplatnil se v ní jazyk národní. Někdy bylo užívání latiny výslovně nařízeno církevními orgány dohlížejícími na vedení matrik.⁷⁾

Ačkoliv římský rituál z roku 1614 předepisoval větnou formuli matričního zápisu, někteří duchovní, ve snaze ušetřit si práci, používali rubrik, jež umožňovaly vypustit pravidelně se opakující výrazy. Rubriky najdeme jak v předbělohorských matrikách luterských, tak v matrikách katolických, jsou však spíše výjimkou než pravidlem. Střídají se s větným zápisem i v rámci jednoho svazku matriky, zpravidla v souvislosti s nástupem nového faráře. V Čechách např. najdeme rubriky v matrikách domažlických (1631-1710), kladrubských (1664-1728) a v luterských matrikách ve Stráži, Meclově a Čelivu, kde byly odstraněny s nástupem katolických farářů. Poměrně častá je kombinace větného zápisu s rubrikami, spočívající v tom, že se na okraj zápisu do zvláštní rubriky vyčleňuje jeden údaj, nejčastěji da-

tum, bydliště nebo věk zemřelých. Členění zápisu do rubrik umožňuje mnohem lepší orientaci v matrice a je zvláště výhodné tam, kde se pokoušíme o statistické zpracování jejich údajů.

V našich matrikách se naštěstí neseťkáváme s tím, že by byly v chronologickém pořádku promíšeny i zápisy různých církevních úkonů, jako tomu bylo v jednom období např. ve Francii. Pokud k takovému promíšení i u nás někdy došlo, bylo způsobeno nepozorností faráře. Křtům, sňatkům a pohřbům byly vždy vyhrazeny zvláštní knihy nebo matriční oddíly, přičemž u křtů bývá často zvykem odděleně evidovat děti nemanželské, případně děti biřičů aj. "nečistých" osob.

Statistické zpracování matričních údajů ztěžuje skutečnost, že se hranice farnosti zpravidla nekryjí s hranicemi obce, neboť naše matriční obvody zahrnují, až na malé výjimky, vždy řadu obcí, a to jak obce městského charakteru, tak i okolní vesnice. Oddělování zápisů týkajících se měst, kde např. byly jiné populační poměry, od zápisů vesnických, práci s matrikou nesmírně komplikuje. Je proto třeba uvítat, že v některých farnostech, zvláště tam, kde fara ležela ve větším městě, byly již před josefínskými reformami vedeny zvláštní matriční oddíly pro jednotlivé vesnice, případně i pro předměstí, podruhy apod. V Čechách jsou takto členěny např. matriky horažďovické od r. 1771, domažlické od r. 1631, plzeňské od r. 1648, strážské 1588-1603, kladrubské 1625-1668 a znovu po r. 1771.

Převládajícím typem zápisu byl až do r. 1770 většinou zápis, zprvu, jak již bylo řečeno, velmi prostý a často neúplný. Teprve v průběhu 18. století se církevními úřady podařilo přimět faráře, aby věnovali vedení matrik větší péči. Tak r. 1685 nařizovala pražská konsistoř duchovním, aby psali do matrik sami, podrobně a pozorně a nepřenechávali vedení matrik kantorům. Za

nedbalost měli platit pokutu 10 zl. Roku 1706 konsistoř povolila, že může do matrik zapisovat i kaplan, učitel nebo zvoník, avšak za dozoru duchovního správce, který měl knihy po čtyřech týdnech kontrolovat a ověřovat. Již roku 1701 bylo pohroženo pokutou 50 zl. těm farářům, kteří by v matrice něco měnili, "protože jsou matriky knihy veřejné a důvěry zvláště hodné", roku 1712 pak byla konsistoř znovu nařizována pečlivá revize matrik a jejich ochrana před ohněm.⁸⁾

V 17. století byl zápis zpravidla velmi jednoduchý. V matrice křtěných se obvykle zapisovalo datum křtu (ne však narození), jméno křtěnce, jméno a bydliště rodičů a kmotrů. Některé matriky však neuváděly ani bydliště a z rodičů zaznamenávaly jen otce. V matrikách oddacích bylo registrováno jméno a bydliště ženicha, u mladších jméno otce, u starších zaměstnání, dále jméno, bydliště a rodinný stav nevěsty, jméno otce nebo zemřelého manžela, jména a bydliště svědků. Mnohdy však bývali ženich či nevěsta uvedeni jen křestním jménem, ba dokonce nebýval jeden z nich uveden vůbec. Úmrtní matriky bývaly vedeny s nejmenší pečlivostí. Datem založení se často zpožďují za matrikami křestními a oddacími a jejich zápis bývá zprvu velmi lakonický: den pohřbu, jméno a bydliště zemřelého. Postupně se během druhé poloviny 17. a na počátku 18. století přidružuje i údaj o úmrtním věku, zprvu značně nedůsledně. Např. matriky poběžovické jej evidují již od roku 1657, v Domažlicích od 80. let 17. století, v Drahoňově Újezdě od roku 1700 sporadicky a od roku 1734 pravidelně, dokonce ve zvláštní rubrice. V Žinkovech, kde byly založeny úmrtní matriky roku 1692, se věk zemřelých evidoval teprve od roku 1719. Od roku 1738 se tu zapisoval i den úmrtí, zato od počátku, kolik se zaplatilo za zvonění umíráčkem.

Jednotlivé části zápisu, předepsané římským rituálem, se postupně přece jen prosazovaly. Zároveň pronikaly u nás do matričních záznamů i jiné údaje, souvisejí-

cí se zvláštnostmi sociálního vývoje v našich zemích. Již od první poloviny 17. století se objevuje - poměrně však zřídka - záznam o udělení vrchnostenského povolení k manželství, v 18. století se pak stává běžným zápis o poddanské příslušnosti evidovaných osob. Řada matrik také uvádí štolové poplatky a tvoří tak přechod k zádušnímu účtu. Již v 17. století se někde evidují příčiny úmrtí, zvláště za epidemií, tento údaj však zůstává dlouho spíše výjimkou.

Kolem poloviny 18. století byly již matriční záznamy velmi zevrubné, stále však trvala velká nejednotnost obsahová i jazyková. Byla odstraněna teprve nařízením pražské konsistoře z roku 1760, jímž byla zavedena jednotná latinská matriční formule, vycházející v podstatě z římského rituálu, doplněná však - což je pro sociální poměry u nás velmi příznačné - o poddanskou příslušnost rodičů křtěných a oddávaných. Uvádí ji např. matriky z Rožmitálu pod Třemšínem.⁹⁾ Její zavedení mělo za následek, že z matrik pražské arcidiecéze vymizela čeština i němčina a pole ovládla bez výjimky latina.

Tento stav však netrval dlouho. Brzy zasáhla i matriky reformní činnost osvěcenského absolutismu, a to v souvislosti se zvýšeným zájmem o statistické údaje, zejména populační. Předělem se stal počátek 70. let, kdy vyšla řada státních nařízení, zavádějící bezplatný zápis o křtu, zakazujících uvádění jmen po chalupě a jmen nemanželských otců a nařizujících ochranu matrik před ohněm. Nejvyšším reskriptem z 10.3.1770 bylo duchovním nařízeno, aby po ukončení právě probíhající konskripce obyvatelstva podávali krajským úřadům čtvrtletné výkazy ze všech tří druhů matrik s odkazy na právě zavedená domovní čísla. Matriky se tak staly postupně nástrojem státní evidence obyvatelstva.

Pro vnější vzhled matrik měl největší význam dvorský dekret ze 6. října 1770, jímž byly v celé monarchii

nařízeny nové matriční formuláře, nahrazující větný zápis zápisem do rubrik.¹⁰⁾ V pražské arcidiecézi bylo toto nařízení uvedeno v praxi arcibiskupským dekretem 7. listopadu téhož roku a v jednotlivých farnostech se postupně prosadilo během roku 1771, obvykle od jeho počátku. Většina farářů se spokojila s ručně nadepsovanými rubrikami, někde však byly již roku 1771 nebo krátce poté zavedeny tištěné formuláře vydané arcibiskupskou tiskárnou. Jazykem matrik zůstala i nadále latina.

Oddací matriky byly rozděleny do těchto rubrik: den, oddávající, snoubenci, svědkové, náboženství, místo a číslo domu. V křestních matrikách se evidoval den narození a křtu, kněz, dítě, rodiče a kmotrové, náboženství, místo a číslo domu. V matrice zemřelých nacházíme rubriky: datum (obvykle ve zlomku den úmrtí a pohřbu), přibívající, zaopatření, zemřelý, náboženství, hřbitov, místo, číslo domu a věk. Pod hlavičkou "parentes" byla uváděna zpravidla jména, stav či zaměstnání, bydliště a poddanská příslušnost, podobně i u kmotrů. Také v rubrice "sponsi" se uvádělo nejen jméno ženicha a nevěsty, ale i legitimita jejich původu a údaje o rodičích, shodně s matrikou křestní. Ve vyplňování této rubriky, stejně jako rubriky pro svědky a pro zemřelé, nacházíme v různých matrikách velkou nejednotnost. Přes nedokonalou legendu bylo zavedení jednotných formulářů velkým pokrokem, neboť zápisem do rubrik se staly matriky mnohem přehlednější. Ocení to zejména ti, kteří se pokoušejí matriky zpracovat k statistickým účelům.

K dalším závažným zásahům do vedení matrik došlo za vlády Josefa II. Dne 1. května 1781 byly matriky prohlášeny za veřejné listiny. Významnější však byl patent Josefa II. z 20. února 1784, kterým byl předepsán nový, mnohem důkladnější formulář, sloužící s menšími úpravami až do roku 1949. Zajímavé bylo zdůvodnění,

proč byl patent vydán. Nové nařízení mělo odstranit stav, kdy věrohodnost matrik závisela pouze na osobě matrikáře. Proto byl zaveden nový formulář, vedení matrik výslovně státem přikázáno správcům far a dle nad správním chodem matriční agendy svěřen nejen biskupům, ale i krajským úředníkům. Registra oddavek, narození a úmrtí byla podle Josefova patentu užitečná nejen z hlediska veřejné správy, jež z nich získává důležité poznatky o vývoji sňatečnosti, porodnosti a úmrtnosti, ale i z hlediska jednotlivce, jemuž slouží za průkazné listiny a nezřídka jsou podkladem soudních rozhodnutí existenčního rázu. Je charakteristické, že o původním církevně-správním významu matrik se patent vůbec nezmiňoval.

Knihy oddavek měla mít podle nařízení z r.1784 tyto rubriky: datum, číslo domu; křestní jméno a příjmení ženicha, jeho náboženství a stáří, rodinný stav; totéž u nevěsty; křestní jméno, příjmení a stav svědků. Pro křestní rubriky se zaváděly následující rubriky: datum narození, domovní číslo, křestní jméno dítěte, náboženství, pohlaví, původ (legitimita); křestní jméno a příjmení rodičů a kmotrů. Úmrtní matriky měly uvádět datum úmrtí, číslo domu, jméno, náboženství a stáří zemřelého a příčinu úmrtí. Kmotři a svědkové byli povinni připojit vlastnoruční podpis, nebo ověřit znamením podpis provedený cizí rukou. Pokud zapisoval též farář, stačilo, když připojoval svůj podpis na konec stránky. S malými obměnami měli vést tři základní druhy matrik i židovští rabíni. Koncem roku měli faráři a rabíni vypracovat ze všech tří register souhrnnou tabulku pro konskripční úřady. K patentu byly připojeny formuláře, jež měly zajistit, že zápis bude prováděn jednotně.

Užívání latiny roku 1784 přestalo. V některých farnostech přešli duchovní při zápisu do matriky rovnou k češtině, jinde až po krátkém intermezzu německém, trvajícím někde jen několik týdnů, většinou však

řadu let. Byly však kraje, zvláště na jazykovém rozhraní, kde němčina ovládala matriky ještě v druhé polovině 19. století. Od počátku byly josefínské matriky vedeny česky např. v Plzni, Horažďovicích, Střelských Hořticích, Těchonicích, Pačejově, Velkém Boru, Zvolekově, Rožmitále, Těnovicích, St. Plzenci, Liblíně, Kolínci u Klatov, Klatovech, Kozojedech, Chřívci, Kralovicích, Druztové. Někde na krátký čas zavládla němčina, obvykle s příchodem nového kněze, brzy se však do matrik opět navrátila čeština (Rožmitál 1789-90, Těnovice 1784-89, Druztová 1787-94). Ještě v osmdesátých letech přešli z němčiny na češtinu v Myslivé, Loučimi, Vrčeni, Blovicích a Žinkovech, o něco později ve Spáleném Poříčí (1800), Plané (1809), Radnicích (s nástupem Puchmajerovým), Běšinech (1825) nebo Prusinách (1839). V Dlažové u Klatov se čeština ujala teprve roku 1848, v Úbočí 1850, v Domažlicích 1868 a ještě dále setrvala němčina v matrikách stanětických, pocinovických, slavíkovických a trhanovských. Zavedení češtiny někde souviselo s nástupem nového faráře, jinde k němu došlo po vikářské nebo biskupské vizitaci. V žinkovské matrice se r. 1786 přímo uvádí, že české zápisy byly nařízeny arcibiskupským mandátem. Kontrola krajských úřadů naopak v některých oblastech vedla k nahrazení češtiny němčinou.¹¹⁾ Jak se zdá, panovaly v Čechách velké krajové rozdíly.¹²⁾ Podrobnější výzkum matrik, opřený o důkladnou znalost státních i církevních nařízení, by umožnil lépe poznat postoj jednotlivých úřadů i buditelkou práci vlasteneckých kněží, jež zanechala stopu i ve vedení matrik.

Dalším nařízením, jež podstatně ovlivnilo vnější formu matrik, byl dvorský dekret z 19.7.1784, předepisující vésti pro každé místo zvláštní matriku nebo alespoň matriční oddíl. Jiná nařízení z konce 18. a z 19. století již neměnila zásadním způsobem celkovou podobu matrik a týkala se jen jednotlivin. Zneuži-

tí matrik mělo zabránit jejich foliování, nařízené roku 1792. Hledání v matrikách měly usnadnit abecední indexy oddaných, pokřtěných a zemřelých, jejichž vedení bylo nařízeno dvorským dekretem z r. 1790.

Dne 21.9.1799 nařídilo české gubernium vedení matričních duplikátů, jež byly zavedeny toho roku i v jiných zemích. Z počátku byly pololetně hotoveny dva opisy, od roku 1800 jeden roční opis, kolacionovaný vikářem a zasílaný konsistoři. Roku 1837 bylo rozhodnuto, že místo opisu mají duchovní vést dva originály s vlastnoručními podpisy svědků, z nichž jeden byl prostřednictvím vikářů zasílán konsistoři. Od roku 1844 se do druhého exempláře nezapisovalo podle obcí, nýbrž chronologicky. Tato praxe setrvala až do roku 1949. V současné době jsou duplikáty diecézních archívů v operační správě státních archívů, resp. SÚA Praha. Mají význam především tam, kde se originály nedochovaly, případně jako kontrolní pomůcka. V olomoucké diecézi byly duplikáty vedeny již od r. 1686. Je zajímavé, že v Předlitavsku netrval stát na tom, aby byly duplikáty zasílány státním úřadům, jako tomu bylo od roku 1667 ve Francii a od roku 1827 i v Uhrách.

Původní formulář z roku 1784 nebyl bez nedostatků. Stav, bydliště a poddanská příslušnost rodičů byly v křestních matrikách zapisovány do téže rubriky jako jména, a to dosti nejednotně. Naproti tomu stav kmotrů byl uváděn pravidelně ve zvláštní rubrice. Zápis v rubrice rodičů se stával stále obsírnější, na přelomu 18. a 19. století začali být uváděni i prarodiče a jejich bydliště a podobně tomu bylo i v matrikách oddacích. Nedošlo k tomu naráz ve všech farnostech, nýbrž obvykle po jednotlivých vikářských vizitacích, přičemž obecná nařízení si někdy dost odporovala. Zápis o zaopatření umírajících neměl zprvu zvláštní rubriku a záleželo na vůli církevních úřadů, zda na něm budou trvat. V prvních letech 19. století se v matri-

kách počalo objevovat jméno porodní báby, a to dříve, než jeho zápis nařídil dvorský dekret z roku 1825. Velmi brzy po zavedení matričního formuláře z roku 1784 se objevilo průběžné číslování matričních záznamů. Patent z 20. února je sice nepředpisoval, avšak v guberniálním nařízení z 1.6.1811 se již předpokládalo. Definitivně upravily numerotáž ministerské výnosy z let 1881-1882. Pod pořadovým číslem se zapisovala narození, sňatky a úmrtí, k nimž došlo v příslušné farnosti, bez ohledu na to, kde bylo dítě pokřtěno, zemřelý pohřben nebo kam rodiče, snoubenci nebo zemřelí příslušeli bydlištěm (pokud ovšem nebyl zápis zanesen do matrik jiné církve nebo matrik civilních). Bez čísla se pak zapisovaly křty, sňatky a úmrtí, jež faráři evidovali jen pro své potřeby, např. křty dětí narozených v jiné farnosti, zemřelí převezení odjinud apod. Složitě předpisy o těchto věcech byly výsledkem kompromisu mezi zájmy církve a státu. Při statistickém zpracování matričních údajů je nutno si uvědomit, že je možno počítat jen zápisy číslované.

Změny postupně prosazované po roce 1784 byly zaktovány v novém formuláři z roku 1840. Zachovával v podstatě podobu formuláře z roku 1784, byl však vyba-ven podrobnou legendou, zabranující možnosti různého výkladu. Další změny ve formuláři si vynutilo zrušení patrimoniální správní organizace. Formulář z roku 1850 měl tyto rubriky: 1) Rok, měsíc a den narození a křtu. Jméno křtícího. Jméno pokřtěnce. Náboženství. Pohlaví. Původ. Mrtvorozenost. Místo, číslo domu, bývalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj. Bába (jméno a příjmení, obydlí, je-li zkoumána čili nic). Otec (jméno a příjmení, stav, charakter neb řemeslo jeho). Matka (jméno a příjmení, její otec a matka, místo jejího narození, číslo domu, býv. panství atd.). Kmotrové (jméno, příjmení a stav). 2) Rok, měsíc a den sňat-

ku, místo atd., oddávající kněz, ženich a nevěsta (jméno a příjmení, stav, místo atd., jméno, příjmení a stav rodičů, náboženství, věk, rodinný stav, svědkové (jméno, příjmení, stav a bydliště), poznámky (doklady o ohláškách, plnoletosti, vdovství apod.). 3) Den úmrtí a pohřbu, místo, číslo domu atd., zemřelý (jméno, příjmení a stav, u dětí jméno, příjmení a stav rodičů, při ženách a vdovách muže), manželský stav, náboženství, pohlaví, věk, místo pohřbu, příčina smrti s číslem prohledacího vysvědčení, jméno pohřbívajícího nebo svědka pohřbu, zaopatření svátostmi.

Vyvrcholením státních i církevních nařízení z 19. století byla usnesení pražského koncilu z roku 1860 a pražské synody z roku 1873, jež vydaly podrobné předpisy o vedení matrik. K definitivnímu sjednocení matričních formulářů na území celých Čech došlo na konferenci zástupců pražské, litoměřické a královéhradecké konsistoře roku 1890. 13)

Také všeobecné zavedení židovských matrik bylo dílem tereziánských a josefínských reforem. Dne 27.1.1766 nařídila vedení matrik obřezaných u jednotlivých synagog Marie Terezie, pro židovské dívky však byly rodné matriky zavedeny teprve roku 1783. V matričním patentu z roku 1784 byla rabínům nařízena evidence porodů, sňatků a úmrtí stejně jako katolickým farářům. O tři roky později bylo židům nařízeno zvolit si stálé, nezměnitelné příjmení. Až do roku 1869 byl dohled nad židovskými matrikami svěřen katolickým farářům, teprve zákony z let 1868-69 byla i židovským matrikám přiznána veřejná platnost. Židovské matriky z celých Čech jsou dnes soustředěny na ONV Praha 1. Začínají většinou roku 1784, některé sahají i do starší doby. Na některých katolických farách se dochovaly kontrolní matriky z doby před rokem 1869.

Poměrně brzy začaly být vedeny vojenské matriky. Nejstarší vojenskou matrikou celé habsburské monarchie

byl zlomek z let 1621-22, uložený v býv. AMV v Praze. Prvé předpisy o vedení vojenských matrik se objevily opět v době tereziánské. Roku 1768 bylo jejich vedení nařízeno vojenským duchovním. Roku 1816 byl pro ně stanoven zvláštní formulář a zároveň bylo nařízeno zasílat kopie c.k. polní konsistoři. Kopie jsou dnes chovány ve Vídni, originály do roku 1870 v pražském VHÚ, z mladší doby na ONV Praha 1. Vojenské oddací matriky byly již v 18. století vedeny ve formě soupisu, v němž byla u každého páru zaznamenávána narození a úmrtí dětí. K nejstarším patří např. matriky byv. 21. pěšího pluku v Čáslavi (1737), 42. pěšího pluku (1721), 36. pěšího pluku (1713) a 8. dragounského pluku (1739).

Josefínské náboženské reformy umožnily i obnovu nekatolických matrik augšpurské a helvetské církve, jež měly zprvu jen soukromý charakter. Katoličtí faráři byli i nadále povinni registrovat nekatolické obyvatelstvo a zahrnovat je do výkazů zasílaných krajským úřadům. Charakteru veřejné listiny nabyly nekatolické matriky teprve roku 1829. Později byly uznány v českých zemích jako veřejné listiny i matriky nově vzniklých církví starokatolické, ochranovské (jednoty bratrské), československé, pravoslavné a unitářů, zatímco matriky jiných církví (např. metodistů) uznány státem nebyly a jejich členové podléhali spolu s bezkonfesijními evidenci státních matrik.

Roku 1868 byly v Rakousku-Uhersku povoleny občanské sňatky (i pro katolíky) a v důsledku toho bylo přikázáno okresním hejtmanům a magistrátům vedení oddacích matrik. O dva roky později bylo nařízeno rozšířeno v tom smyslu, že zmíněné úřady mají vést pro bezkonfesijní osoby oddací, rodné i úmrtní matriky. Jinak zůstala občanská evidence stále v rukou církve a tento stav přetrvával i rozpad Rakouska-Uherska. Po vzniku ČSR se v českých zemích nic nezměnilo, na Slovensku byl převzat matriční systém uherského státu, kde byla civilní evidence zavedena již roku 1895. Také na Hlučínsku

byl ponechán pruský civilní systém matrik. Po okupaci českých zemí hitlerovským Německem byla v tzv. Sudetech, podobně jako v Rakousku, zavedena všeobecná státní evidence obyvatelstva, jež se vztahovala i na říšské občany v tzv. protektorátu¹⁴⁾, po válce pak byl obnoven původní stav. Chaotická evidence obyvatelstva v matrikách několika církví a v matrikách státních byla odstraněna teprve zákonem ze 7. prosince 1949 č.268 Sb., vydaným v souvislosti s novou úpravou rodinného práva. Zmíněným zákonem byl od 1. ledna 1950 zaveden v celé republice jednotný systém státních matrik, vedených matričními odděleními národních výborů. Současně přešly do správy národních výborů i veškeré církevní matriky, prohlášené za majetek státu.

Zákon ze 7.12.1949, doplněný vyhláškou ministerstva vnitra z 29.12.1949, stanovil, že matriky vedou a úkony s tím související obstarávají místní národní výbory, před nimiž také budou uzavírány obligatorní sňatky. Příslušným k zápisu narození, úmrtí a uzavření manželství se stal národní výbor, v jehož obvodu ke zmíněnému aktu došlo. Manželství se při tom uzavírá před MNV pověřeným vést matriky pro obvod, v němž bydlí jeden ze snoubenců. Tento MNV může povolit uzavřít manželství i před jiným MNV a v takovém případě se v místě bydliště sňatek nezapisuje. Narození, úmrtí a uzavření manželství československých občanů, k nimž došlo v cizině, se zapisují do matriky vedené MNV v Brně. KNV může k vedení matrik sdružit několik MNV, matriky se však vedou pro každou obec odděleně. Matriky se vedou ve dvou exemplářích, prvopis zůstává na MNV, opis za běžný rok se zasílá bezprostředně nadřízenému NV. Matriční zápisy podepisují jen matrikáři, případně ohlašovatelé úmrtí, jiné podpisy se v matrice nevyskytují. Listiny sloužící výlučně jako doklad pro zápis nebo změnu zápisu uschovává MNV ve sbírce listin.

Vyhláškou ministerstva vnitra č. 182 z 10.9.1959

publikovanou v Úředním listě ČSR, byly vydány bližší předpisy k zákonu o matrikách. Na základě této vyhlášky se přestaly psát duplikáty matrik, které v podstatě nahrazuje sbírka listin (hlášení o narození, sňubní protokoly a ohledací listy).

Postátnění matriční agendy s sebou přineslo podstatné změny v matričním formuláři. Především z něho byly vypuštěny všechny údaje týkající se náboženské příslušnosti a udílení svátostí. V souvislosti s novou úpravou rodinného práva také přestal být evidován manželský původ. Neeviduje se ani sňatkový a úmrtní věk, který je možno vypočíst podle data narození, z matrik vymizelo i jméno porodní báby. Zato přibýly některé nové údaje, především státní občanství, volba příjmení a datum narození zemřelého.¹⁵⁾

Zavedením jednotných státních matrik v našich zemích vyvrcholilo téměř dvousetleté úsilí státu o přeměnu register, jež kdysi sloužila výhradně potřebám církve, v dokonalý nástroj občanské evidence. Staré církevní matriky z doby před rokem 1870 byly předány státním archivům v jednotlivých krajích a o jejich dochování je možno se informovat v průvodcích, jež tyto archívy vydávají. Soustředění matrik ve státních archívech a jejich evidence umožňuje zpřístupnit tento důležitý archivní materiál všem, kteří o to mají zájem, a vytváří tak příznivé podmínky pro další rozvoj československé historické demografie.¹⁶⁾

P o z n á m k y

- 1) Základní návod podává příručka M. Fleury - L. Henry, Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien, Paris 1965.
- 2) Na některé z těchto kritických připomínek upozornuji v článku E. Maur, Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii), Sborník archivních prací XX, 1970, s. 425-457. Nověji je shrnuje v obsáhlém přehledu I. Gieysztorowa, Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII-XVIII wieku, KHKM XIX, 1971, s. 557-603.
- 3) K. Doskočil, Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů, ČRS XII, 1940, s. 6-17 a A. Blaschka, Die Personenstandesregister im Protektorat Böhmen und Mähren, Praha 1940. Přehled právních předpisů o vedení matrik podávají rovněž W. Manlik, Anleitung zur Matrikenführung nach den kirchlichen Vorschriften und den in Österreich geltenden staatlichen Normen, Praha 1905 a J. Kupka, Hlavní pravidla správy matrik, 2. vyd., Brno 1924.
- 4) K napsání tohoto článku jsem prostudoval matriky z následujících farností: StA Plzeň, matriky Plzeň, St. Plzenec, Litice, Druztová, Planá n. Mží, Liblín, Kozojedy, Kralovice, Chříč, Drahoňův Újezd, Radnice, Rokycany, Těnovice, Rožmitál p. Třemš., Vrčeň, Spálené Poříčí, Blovice, Prusiny, Žinkovy, Těchonice, Pačejev, Myslív, Vel. Bor, Horažďovice, Zavlekov, Běšiny, Čachrov, Kolínek, Janovice n. Úhl., Klatovy, Přeštice, Koloveč, Loučim, Slavíkovice, Pocínovice, Stanětice, Dlačov, Úboč, Všeruby, Trhanov, Meclov, Stráž u Tachova, Čeliv, Chotěšov, Kladruby. StA Pra-

- ha, matriky Brandýs n.L., Čelákovice, Kostelec n.L., Předměřice n.J., St. Boleslav, Chotětov, Sadská, Poděbrady, Činěves, Týnec n.L., Kolín, Beroun, Žebrák, Cerhovice, Zdice. StA Litoměřice, matriky Výsluní a Měděnec.
- 5) E. Maur, O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům. Historická demografie 3, 1969, s. 4-19. Na nejstarší kutnohorské matriky upozorňuje J. Nuhlíček, Matriční listinné doklady a jejich hodnota, AČ 1969, s. 91 n.
  - 6) Uvádí ji K. Doskočil, c.d., str. 42-43.
  - 7) Na Pardubicku je např. roku 1743 nařídil vikář Josef z Vlkanova. J. Sakař, Dějiny Pardubic nad Labem III/1, Pardubice 1926, str. I.
  - 8) J. Sakař, c.d., str. II.
  - 9) StA Plzeň, matriky Rožmitál p. Tř., č. 4, str. 472.
  - 10) H. Jäger-Sunstenau, Die Pfarr- und Standesamtlichen Register in Österreich, Archivum 8, 1958, s.4.
  - 11) R. Kryl, Matriky v Lomnici n. Popelkou, ČRS 16, 1944, s. 24.
  - 12) Podle průvodců po archívech proniká čeština v severních Čechách masově již na konci 18. století, ve východních Čechách a na severní Moravě a ve Slezsku až po roce 1848. Státní archiv v Janovicích u Rýmařova, Průvodce po archivních fondech, Praha 1957, s. 102. Státní archiv v Litoměřicích, Průvodce po archivních fondech, Praha 1956, s. 150. Státní archiv v Zámrsku, Průvodce po archivních fondech, Praha 1965, s.181. Jazykový problém v matrikách doby obrozenské by si zasloužil samostatného zpracování.
  - 13) W. Manlik, Anleitung..., str. 119-121. Zde v příloze 1-6 i ukázky matričních formulářů. Nověji je otiskuje J. Kupka, Hlavní pravidla..., příl. 1-8.

- 14) M. Vojtíšková, Okupační matriky jako historický pramen, Ústí n.L. 1969.
- 15) Podrobné ukázky matričních zápisů přináší příručka Matriky podle zákona ze dne 7. prosince 1949, č.268 Sb., Praha 1950, str. 109-169.
- 16) Tento článek vznikl doplněním informativního přehledu Matriky v Čechách a jejich vývoj, jež jsem otiskl ve Zpravodaji pro přátele rodopisu a heraldiky, (Plzeň) roč.I, 1969.

Eliška Č á ň o v á

Nejstarší zpovědní seznamy arcidiecéze pražské jako pramen pro demografickou statistiku

Nejstarší zpovědní seznamy arcidiecéze pražské, tj. ty, které se zachovaly v archivu pražského arcibiskupství před rokem 1671, se dělí na dvě výrazné odlišné skupiny, podmíněné historickým vývojem. První z nich, rozsahem nepatrná, tvoří seznamy, vzniklé před Bílou Horou, druhá obsahuje zpovědní seznamy pobělohorské a množstvím mnohonásobně první převyšuje.

První skupinu tvoří především vlastní zpovědní výkazy; důvod jejich vzniku byl podat arcibiskupské konsistoři informaci o tom, kolik věřících se účastnilo velikonoční zpovědi. Tyto výkazy jsou pouze dva. Starší je z města Mostu a církevního okrsku mosteckého z 28. dubna 1582. ¹⁾ Podává ho děkan celého okrsku a obsahuje údaje o městě Most a třinácti dalších obcích, Mladší je z Kaplice ²⁾ a udává počty zpovídáných v letech 1615 a 1616 ze 27 obcí kromě samotné Kaplice a 15 dvorů. Údaje se týkají opět velikonoční zpovědi v době od 25. března do 7. června v roce 1615 v devíti termínech a v době od 20. března do 3. dubna v roce 1616 ve čtyřech termínech. Ani v jednom z těchto případů neexistují stopy po tom, že by šlo o součást pravidelné akce, jak ji známe z let pozdějších, kdy duchovní byli povinni podávat výkazy o průběhu velikonoční zpovědi. Mostecké hlášení vzniklo v rámci širší zprávy o stavu celého okrsku, o kterém jednal děkan s arcibiskupem při jeho návštěvě kláštera v Oseku. Výkaz z Kaplice je přílohou k listu tamního faráře archidiakonovi v Českém Krumlově, který si vyžádal od tohoto duchovního zprávu o vsích, které patří k jeho fáře a o farnicích. Časově nepochází tento seznam také

z doby po skončení velikonočních zpovědí a to z jar-
ních měsíců do první poloviny června, ale je datován 15.
října. Údaje obou seznamů jsou podmíněny existencí dvojí-
ho náboženství: uvádějí čísla přijímajících "sub una" i
"sub utraque". Kaplický seznam sice zachycuje stav z ro-
ku 1615 i z roku 1616, je však na první pohled patrné,
že rok 1616 vykazuje neúplné údaje - neobsahuje zprávy o
těch, kteří přistupovali ke zpovědi také po velikonočních,
tak, jak to bylo běžným zvykem a jak je to zachyceno v
seznamu z roku 1615. Uvedené číslo je tedy značně nižší.

Jmenované dva seznamy z archivu pražského arcibis-
kupství nejsou osamocenými kusy. Tento druh pramenů je
znám i z jiných archivů již pro dobu předbělohorskou. ³⁾
Protože však nebyl proveden v archivech dosud soustavný
průzkum, lze počítat s dalšími objevy. Snažíme-li se o
širší zařazení v poměru k výskytu podobných pramenů v
ostatních zemích, nacházíme obdobnou situaci. Skutečný
stav zachovalosti těchto materiálů není zatím kompletně
znám. V jižní i západní Evropě na území Německa, Itálie,
Rakouska a Francie existovala nařízení o vedení různých
druhů evidence obyvatelstva pro potřeby církve, mezi ni-
mi i zpovědních seznamů - a ty opět souvisely s obdob-
nými soupisy, pořizovanými světskou mocí - porůznu v dru-
hé polovině XVI. století, ve Španělsku již v roce 1498.
Rovněž tak tomu bylo v Polsku, severské země vedou ruz-
né soupisy o století později. ⁴⁾

Kromě zmíněných dvou vlastních zpovědních seznamů
známe ještě z arcibiskupského archivu řadu údajů o poč-
tu farníků, které jsou roztroušeny v různých jeho částech,
které ovšem nevznikly proto, aby byl zaznamenán početní
stav osadníků, ale z jiných důvodů. ⁵⁾

Ke zjištění hodnoty údajů předbělohorských zpověd-
ních seznamů by bylo zapotřebí pečlivého srovnávacího
studia. Protože v archivu pražského arcibiskupství ne-
existují jiné prameny pro toto srovnání, jako je tomu
pro souvislou řadu zpovědních seznamů po roce 1671,

je nutné se obrátit k pramenům jiným. Mostecký zpověd-
ní seznam udává jednak počet vyzpovídáných v samotném
královském městě Mostu a pak v přifařených vesnicích.
Problematika zjišťování srovnávacích údajů pro králov-
ské město se jistě bude lišit od údajů, které bychom
potřebovali shromáždit k ověření čísel, uvedených pro
místa ostatní. Most má archivní prameny, jejichž ana-
lýzou by bylo možné provést ověření úplnosti údajů zpo-
vědního seznamu. ⁶⁾ Daňový rejstřík z roku 1525 ⁷⁾ ob-
sahuje celkem 478 rodinných jmen. Mostecký děkan udává,
že svých farníků nemá "sub una" ani 100, "sub utraque"
jich má 400, ale nejsou z Mostu. ⁸⁾ Nepřesnou formulaci
ještě dále podtrhuje fakt, že duchovní uvádí u koneč-
ných součtů pro obě skupiny chybná čísla. ⁹⁾ Na první
pohled je patrné, že číslo 100, udávající počet mostec-
kých farníků, nemůže být číslem, které by se alespoň
mohlo přibližovat číslu o počtu obyvatelstva Mostu,
schopného zpovědi. I když od sestavení daňového rej-
stříku k sepsání tohoto seznamu je časový rozdíl téměř
60 let, je počet 478 rodin s počtem 100 farníků nesou-
měřitelný. Jako další příklad poslouží údaj, uvedený
ke Světci, kde se zpovídala "sub una" pouze jedna oso-
ba, "sub utraque" není uveden nikdo. Jediným vysvětle-
ním jsou současné náboženské poměry - vysoký počet lu-
terského obyvatelstva v Mostě i v celém Podkrušnohoří,
které nemělo žádný vztah k duchovnímu pod správou arcí-
biskupské konsistoře. Problém obyvatelstva, které stá-
lo mimo oficiální církevní strukturu - nešlo pouze o
luterány, ale i o další skupiny - bude provázet každého
badatele, který bude pracovat s nepočtenými údaji o
vykonaných zpovědích v době předbělohorské.

Pro Kaplici nejsou k dispozici vydané materiály;
celkový pramen, který uvádí pro rok 1615 počet podda-
ných, je Rozvržení stírek a berní z r. 1615. ¹⁰⁾ Pro
srovnání s naším pramenem ho však nelze použít, proto-
že počet poddaných uvádí k osobě příznávajícího a ne

k jednotlivým místům.

Pobělohorské zповědňní seznamy vzhledem k historickým změnám, ke kterým došlo, mají již zcela jinou problematiku. Protože katolické náboženství se stalo jediným dovoleným vyznáním, mělo teoreticky povinnost všechno obyvatelstvo se k němu hlásit. Záleželo na konkrétních možnostech katolické církve realizovat v určitých místech přestup obyvatelstva ke katolictví tím, že by se všichni vyzpovídali a přijali oltářní svátost "sub una". Je zbytečné se zde šířit o tom, že zvláště v prvních letech pobělohorských tato možnost byla málokde. Proto první zповědňní seznamy pobělohorské se objevují až v roce 1629.¹¹⁾ Tvoří v arcibiskupském archivu dvě skupiny, z nichž první obsahuje zповědňní hlášení z let 1629, 1630, dvě přesně nedatovaná z období 1636-1642, dále z let 1642, 1650, 1651 a 1659¹²⁾ z různých míst pražské arcidiecéze, druhá z let 1635 a 1636 a bez přesného data pro Prahu.¹³⁾

V žádném z uvedených ročníků první skupiny nepokrývají zповědňní výkazy celé území arcidiecéze. Ani tehdejší kraje nejsou zastoupeny všechny: zcela chybí zповědňní výkazy z Chrudimska, Vitavska, Podbrdsko a Slánska. Kraj Podbrdský se nevyskytuje ve zповědňních seznamech prvních let patrně proto, že děkan tohoto kraje podal v roce 1630 celkovou zprávu o stavu svého okrsku a tam uvádí počet těch, kteří v době od velikonoce do letnic přistoupili ke zповědň. Protože však jeho zpráva se liší i po formální stránce od ostatních seznamů, nebyla zřejmě proto zmanipulována později do věcné skupiny a zůstala uložena v řadě korespondence přijaté.¹⁴⁾ Podobně je tomu u seznamů z kraje Slánského, z něhož duchovní ze Smečna poslal arcibiskupské konsistoři zповědňní cedulky vyzpovídáných. Ty se však u průvodního dopisu nedochovaly; ten zůstal také zařazen na původním místě.¹⁵⁾ To dokazuje, že i pro další léta je třeba počítat s tím, že se mohou vyskytovat údaje o číslech vyzpovídáných i v jiných oddílech arcibiskupské-

ho archivu, než ve jmenovaných věcných skupinách.

Výskyt zповědňních seznamů v různých krajích Čech je podmíněn postupem rekatolizace. V roce 1629 a 1630 se jich nejvíce vyskytuje v jižních Čechách, dále v západních; jsou to údaje ze všech far Kladsko z roku 1629. V období 1636-42 jsou to pouze tři výkazy, po jednom z Boleslavska, Loketska a Plzeňska. Až teprve rok 1650 přináší jejich hojnější výskyt, převažují opět jižní Čechy a poprvé se objevuje jediným výkazem kraj Hradecký - Kostelec n. Orlicí. Celkem tři výkazy jsou z roku 1651. Rok 1659 je silnější. I zde jsou jižní Čechy zastoupeny nejhojněji, větší počet výkazů se objevuje i v Hradecku.

Za čtyři desetiletí, v kterých se tato řada zповědňních seznamů vyskytuje, prodělaly svůj vývoj, pokud jde o obsah i formu. V počátcích soustavné rekatolizace to nebyly pouze výkazy o vykonaných velikonočních zповědňích, ale byly to výkazy obyvatelstva, které přestoupilo ke katolické víře a poprvé se vyzpovídalo a přijímalo pod jednou. Tak vedle výkazů, datovaných většinou od velikonoce do letnic, příp. i několik málo týdnů po nich, nacházíme i seznamy, pořizované v jiných obdobích roku. Zdá se, že zpočátku nebyl stanoven žádnou instrukcí ani obsah hlášení. Tak nacházíme vedle výkazů, vypracovaných velmi pečlivě a pracně i výkazy, které se omezily jen na udání celkových počtů vyzpovídáných. Pokud jsou uváděna tato čísla u jednotlivých vesnic, mají i tyto údaje své významné místo mezi ostatními materiály k historicko - demografickým studiím. Pokud však udávají celková čísla pro celou farnost, mají podobné údaje hodnotu omezenou a jen v případě, když známe alespoň rozsah farnosti. Zatím co ve dvacátých a třicátých letech převažují zповědňní výkazy podrobnější, v nejmladších, tj. v roce 1659 se objevuje řada těch, které obsahují pouze celkové číslo, někde pro jednotlivé vsi, jinde pro

farnost. Dokonce nacházíme takové, které nedávají ani tuto nejjednodušší informaci, ale zaznamenávají, že se vyzpovídali "omnes". Tato řada zjednodušených výkazů s pouhými čísly už má vlastně formu zpovědních seznamů po roce 1671.

V podrobně zpracovaných výkazech se jeví taková pestrost pojetí a zpracování úkolu, že ani není možné podat výčet všech variant. Nejcennější pro demografické bádání jsou ty, které poskytují co možná nejúplnější obraz obyvatelstva v daném místě. Jsou to ty seznamy, které zachovávají strukturu rodiny i s čeledí, s označením příbuzenských vztahů uvnitř rodiny, rozdělují obyvatelstvo do sociálních vrstev, dále informují o zaměstnání, výjimečně o věku. Je však řada seznamů, které nemají tuto ideální podobu, např. uvádějí odděleně muže, ženy a děti, nebo nezachovávají strukturu rodin, označují pouze u řady osob jejich zařazení do rodin (např. X Y, manželka A B.), takže obraz rodin by mnohde musel být pracně rekonstruován. Zvláštní význam takdy mají zpovědní výkazy větších měst, z nichž u některých zpracovatel ponechal strukturu městských částí, takže dnes máme obraz o jejich různém zalidnění. Takový seznam má Jindřichův Hradec a Soběslav. Jinak je třeba ocenit ty výkazy, které zachycují osazenstvo dvorů, výjimečně špitálu, někde panských sídel s označením postavení jednotlivých osob. Zpovědní seznamy z let 1650 a 1651 připomínají pojetím jiný významný pramen pro historickou demografii, seznamy poddaných podle víry, které vznikaly v první polovině roku 1651.¹⁶⁾ Často mají jiné datum než obvyklé - brzy po letnicích, někde nedodrží strukturu farností. Z charakteru ostatních zpovědních seznamů se vymyká hlášení z Grabštejna, ve kterém je podáván seznam těch, kteří kvůli víře odešli z panství.

Klíčovým problémem při posuzování ceny zpovědních seznamů pro historickou demografii musí být otázka,

zachycují-li všechno obyvatelstvo. Někdy podává první informaci již úvodní legenda, která stanoví, koho se soupis týká, zda pouze vyzpovídáných, nebo i těch, kteří zpověď zanedbali. V tom případě je důležité, jak jsou uváděni "negligentes": někde jmenovitě, někde ovšem pouze obecně jako "nonnulli" nebo "pauci" atd. Někde jsou vyznačováni zvláště ti, kteří odešli kvůli náboženství vůbec. Zůstávají tedy problémem místa, kde se uvádějí vyzpovídání bez dalších vysvětlení. Jiným problémem jsou lokality, jejichž části patřily k různým farnostem. I to někdy naznačuje formulace legendy. Tyto problémy mohou být vyřešeny pouze srovnávacím studiem s jinými materiály, není však třeba připomínat, že jde vždy o studium zálohavé a často neuskutečnitelné pro nedostatek vhodných srovnatelných materiálů.

Nejmłodším dokumentem v této skupině je sumář zpovědních seznamů z roku 1666, který obsahuje číselné údaje o vyzpovídáných a přijímajících, vyzpovídáných, kteří nepřijímali, nevyzpovídáných a luteránů pro všechny kraje včetně Kladska, ale bez Hradecka a Litoměřicka a bez Prahy, Litoměřicko a Hradecko už v té době měly samostatná biskupství. Uvnitř krajů jsou dále údaje odlišeny do jednotlivých vikariátů. Součet všech daných položek činí 610 429 osob. I když tento přehled nepokrývá území celých Čech a když je nutné počítat s chybami i v dílčích údajích, je-li chybně proveden celkový součet, jde o cenný dokument, který lze prověřovat opět jen dalším srovnáváním. V našich materiálech lze použít pouze čísla, které udává počet vyzpovídáných v kraji Podbrdském v roce 1630, tj. 9781 duší.¹⁷⁾ Sumář z roku 1666 udává 6878 duší. Již tento jediný příklad s vysokým rozdílem údajů upozorňuje na to, jak pečlivě by musel badatel prověřovat každý číselný údaj, zvláště pak údaje celkové. Jde tu ovšem o značný časový odstup. Dále je nutné připomenout, že ve zpovědních seznamech jen o 5 let mladších a v dalších ze souvislé řady po

roce 1671 údaje z řady míst chybí a že tedy tento údaj nemusí být úplný. Takto je nutno pohlížet i na tento sumář.

Zvláštní věcnou skupinu tvoří seznamy, týkající se Prahy. Jde o tři různé druhy materiálů. Nejúplnější je seznam osob, které odevzdaly, příp. neodevzdaly zpovědní cedulky z Malé Strany. Seznam je sepsán tak, že zachycuje všechno osazenstvo všech domů s označením rodinných vztahů, pracovního zařazení a někde věku. Celý výkaz je rozdělen do čtyř částí, patřících pod správu malostranské radnice, dále následuje obyvatelstvo v domech, patřících pod postranní práva. Zpovědní seznam se liší od běžných seznamů všech typů - nezpracovali ho totiž duchovní, ale radní a příslušní rychtáři. ¹⁸⁾

Dále je tu skupina seznamů z roku 1636, které se vztahují k farám u sv. Havla na Starém Městě a u sv. Jindřicha na Novém Městě. Svatohavelské výkazy jsou zvláštní pro katolíky a pro kacíře a podezřelé z kacířství; zachycují také veškeré osazenstvo domů s označením vztahů a zařazením jeho obyvatel. Ostatní seznamy vznikly u příležitosti rozdělení týnské farnosti v roce 1635 a jsou to pouhé seznamy domů, které jsou patrně teprve přípravným stadiem k další rekatolizační práci. Neobsahují žádné údaje o obyvatelstvu, pouze přesné označení domů. ¹⁹⁾

Jedinou metodou, která by mohla ověřit cenu zpovědních seznamů arcibiskupství pražského z tohoto období pro demografické studium, je metoda hledání možnosti srovnání s materiály jiného původu. Prvními pracemi, kterých by badatel musel samozřejmě použít, je tzv. Soupis poddaných podle víry, ²⁰⁾ známý badatelské veřejnosti z dílčích edicí ²¹⁾ a berní rula. ²²⁾ Soupisy byly sestavovány většinou v polovině roku 1651, berní rula vznikala v letech 1653-55.

Z roku 1650 máme v arcibiskupském archivu archivum zpovědní seznamy z Kostelce n. Orlicí, z vikariátu

České Budějovice, z Jílového, z roku 1651 pro Mělník, Encovany a Roudnici. ²³⁾ Kostelecký zpovědní seznam pořídili jezuité pro vesnice, které patřily jim. Udávají však pouze celkově, že se vyzpovídali a přijímali všichni, až na jednu ženu. Dále uvádějí vesnice, které jim sice nepatří, ale jejichž obyvatelé vykonali u nich zpověď; při srovnání s čísly Soupisu poddaných podle víry zjistíme, že u některých míst srovnání není možné, protože jezuité uvedli jen obecný údaj "omnes", nebo se obec nevyskytuje v Soupisu. Jezuité, pokud zapisují čísla, rozlišují počet hlav v obci a počet vyzpovídáných. Srovnatelné jsou pouze údaje u čtyř obcí:

	Zpovědní seznam:	Soupis poddaných podle víry:
Slemeno	47 (33)	66
Borovnice	} 182 (140)	204
Polom		
Lhota	33 (nezpovídali se)	64

(v závorkách jsou čísla vyzpovídáných.)

Ve všech případech převyšuje číslo ze Soupisu vysoko údaje nejen zpovídáných, ale i přiznaného počtu poddaných. K vysvětlení tohoto rozdílu ovšem nestačí tyto omezené údaje, uvádím je spíše proto, aby bylo vidět, s jakými obtížemi se setká badatel při podobné práci. Srovnání s berní rulou je nemožné, protože uvádí počet osedlých bez udání počtu osob.

Další zpovědní seznam z vikariátu českobudějovického udává celková čísla pro farní obvody, bez udání obcí, které byly přifařeny. Ne však úplně, opět nacházíme údaje, že ke zpovědi přišli "omnes", nebo že výkazy nepřišly, takže nemůžeme ani uvést vztah čísla z vikariátu českobudějovického k číslu, které je uvedeno o 16 let později v sumáři z roku 1666. Další místa - Jílová ²⁴⁾, Mělník, Encovany ani Roudnice se v Soupise

nezachovaly.²⁵⁾

Širší možnosti srovnání se naskytují až v roce 1659. K srovnání jsou nejvhodnější ty zповědní seznamy, které zachycují celé rodiny, které lze nebo nelze identifikovat s rodinami ze Soupisu. Nikde však nelze porovnat zповědní seznam v plném rozsahu - narážíme zde na to, že ve zповědních seznamech je jednotkou farnost, v Soupisu panství. Protože se tyto pojmy nekryly, je nutné hledat obce z jednoho zповědního seznamu často v několika částech Soupisu. Po vyloučení nesrovnatelných zповědních výkazů a těch, jejichž obce se nenacházejí v Soupisu, máme k dispozici tyto farnosti: Pecka, Horní Cerekev a Chvaleč.²⁶⁾ Ani v nich však nelze provést srovnání u všech, protože řada obcí z nich se v Soupisu nezachovala.

Z farnosti Pecka lze srovnávat obce Vřesník, Bukovinu, Horní a Dolní Javoří, Uhlíře a Brtvu. Ve Vřesníku je v roce 1651 celkem 9 rodin, z nich se objevuje v roce 1659 7. Jsou tu 4 nové rodiny a 2 jednotlivci; je tedy v tomto roce 11 rodin. Ze 4 sedláků a 1 mlynáře nacházíme v roce 1659 3 sedláky a tohoto mlynáře. Ze 2 chalupníků existují po 8 letech 2, rovněž tak 1 zahradník. Pouze 1 podruh, zapsaný v roce 1651, není už v roce 1659. Nevíme však nic o sociální příslušnosti rodin i jednotlivců, kteří se objevují nově v roce 1659. Pouze z berní ruly víme, že v obci byly 3 selské a 5 zahradnických pustých usedlostí, že tedy byla alespoň teoretická možnost, aby přišli noví osedlí. Osedlí byli ve Vřesníku 4 sedláci a 3 chalupníci. Rodiny, identifikované v obou letech, nezůstávají beze změny, mění se počet jejich členů i jejich struktura. Pomocným ukazatelem je tady věk, který zaznamenává Soupis. Při úbytku některých členů lze soudit buď na úmrtí, či na odchod za vlastní existencí. Vzrostla-li rodina, jde buď o děti, které dorostly do zповědního věku, nebo dospělé děti založily vlastní rodinu a zů-

staly v otcovském domě. Na početním stavu rodiny bývá závislý i stav čeledi. V roce 1651 je v obci 1 děvečka a 1 honák, v roce 1659 2 děvečky. Absolutní počet 25 osob v roce 1651 vzrostl v roce 1659 na 37 osob.

V Bukovině je zachyceno v Soupisu 16 rodin, z nich je 10 identifikovatelných ve zповědním seznamu, kde je celkem 18 rodin. V berní ruce je 10 sedláků, po 1 chalupníkovi a zahradníkovi a 5 selských poustek. Rozvrženo na sociální vrstvy, má Bukovina v roce 1651 6 sedláků, z nichž 5 existuje v roce 1659, 6 zahradníků, z nichž 4 se vyskytují roku 1659, ze 3 chalupníků zbývají 2, podruh z roku 1651 se v roce 1659 neobjevuje. Celkem čítá obec 48 osob v roce 1651, v roce 1659 je zapsáno 54 osob. Z toho jsou 4 osoby z čeledi v Soupisu, ve zповědním výkazu pouze 3.

Horní a Dolní Javoří má 14 rodin a 2 jednotlivce v roce 1651, 20 rodin a 3 jednotlivce v roce 1659. Jsou to 4 sedláci, z nich 3 jsou zachyceni ještě v roce 1659, ze 4 zahradníků však pouze 1, ze 4 chalupníků také pouze 1. Berní rula zapisuje 7 sedláků, 1 chalupníka a 6 zahradníků a 2 selské poustky. Celkový počet 47 osob v roce 1651 vzrůstá v roce 1659 na 61 osob. Do kategorie čeledi patří v Soupisu 2 osoby, v roce 1659 žádná.

Obec Uhlíře čítá podle Soupisu 14 rodin, podle zповědního seznamu také 14 rodin a 7 jednotlivců. Ze 2 sedláků v roce 1651 se udržuje do roku 1659 jen 1, z 5 chalupníků 4, ze 7 zahradníků pouze 2. Jediný podruh se již v roce 1659 neobjevuje. Berní rula tady pomáhá vrátit ty, které Soupis neurádí přesně, ale např. jen jako rychtaře nebo šenkýře.²⁷⁾ Hvádí se tu 3 sedláci, 6 chalupníků a 1 zahradník. Mezi čeleď patří roku 1651 3 osoby, roku 1659 také 3 osoby. Celkově mají Uhlíře v roce 1651 42 osob, v roce 1659 40 osob.

Ves Brtva tu tvoří zvláštní případ tím, že Soupis uvádí 10 rodin, celkem 29 osob, zповědní seznam však pouze 3 osoby, z nichž žádná se nevyskytuje v Soupisu.

Je to ovčák s dvěma jednotlivci, patrně pomocníky. Berní rula zaznamenává 2 sedláky, 4 chalupníky, 3 zahradníky, dále 3 poustky selské a 1 zahradnickou. Bez studia dalšího materiálu nelze učinit jednoznačný závěr, zda ostatní větší část obce patřila k jiné faře, či zda v rozmezí od zpracování berní ruly do r. 1659 došlo k jiné změně.

Ze 4 obcí farnosti Pecka, které je možno porovnat, je u 3 vyšší počet osob ve zpovědních seznamech než v Soupisu. U čtvrté je téměř vyrovnaný. Může jít o přirozený přírůstek obyvatelstva v oněch 8 letech, zpovědní seznamy mohou však také zaznamenávat osoby, které by vrchnostenský aparát nezaznamenal, osoby, které nepatřily k panství, které byly v obci z nějakého důvodu v době zpovědi. Počet usedlostí v berní rule byl ve třech obcích nižší, než byl počet rodin, udaných v obou našich soupisech, v jedné obci stejný. Podle očekávání je stabilita usedlostí selských i menších větší, než je tomu u podruhů, z nichž po 8 letech se objevuje pouze menšina.

Z farnosti Horní Cerekev srovnáváme obce Turovku, Čelistné a Bělou. V Turovce je r. 1651 5 rodin, v roce 1659 také 5. V berní rule nacházíme 3 sedláky a 1 chalupníka. 2 sedláci z roku 1651 se objevují opět i v roce 1659, 1 chalupník a 1 podruh se již neobjevují. Pouze rodina slouhy se vyskytuje v Soupisu i v seznamech. Celkový počet 17 osob vzrůstá po 8 letech na 27 osob. V roce 1651 patří k čeledi 3 osoby, v roce 1659 5 osob.

Čelistné má v roce 1651 3 rodiny, v roce 1659 však 11 rodin. Tyto 3 rodiny sedí na selských usedlostech a všechny se objevují opět v roce 1659. Vysokému rozdílu v počtu rodin odpovídá i rozdíl v počtu osob - 18 v roce 1651, 56 v roce 1659. Berní rula zaznamenává celkem 7 osedlých sedláků a 2 selské poustky. Čeleď čítá roku 1651 2 osoby, roku 1659 5 osob.

Klíčem k vysvětlení vysokého rozdílu počtu rodin je údaj berní ruly, která uvádí obec Čelistnou ve dvou dílech, z nichž druhý patří městu Pelhřimovu. Soupis poddaných podle víry z panství Pelhřimov se v Soupisu nezachoval.

V další vsi Bělá nacházíme roku 1651 3 rodiny, v roce 1659 6 rodin. I počet osob je úměrný: 12 osob v roce 1651, 30 osob v roce 1659. Berní rula má 4 selské usedlosti, 1 chalupníka a 1 zahradníka, 2 poustky selské a 1 chalupnickou. Ze 2 sedláků v roce 1651 se objevuje 1 v roce 1659, 1 chalupník z roku 1651 je zapsán i v roce 1659. Mezi čeledě je v roce 1651 počítána jediná osoba, v roce 1659 4 osoby.

Nízký počet rodin a neúplný údaj Soupisu pro jednu ze tří obcí nedovoluje učinit žádný závěr ani o fluktuaci ani o poměru údajů obou pramenů.

Ve farnosti Chvaleč jsou k dispozici kromě Chvalče obce Petříkovice, Slavětín a Bezděkov. Farní obec Chvaleč je největší ze všech dosud sledovaných obcí. Její zpovědní seznam zapisuje navíc i sociální příslušnost zpovídáných. Má v roce 1651 227 osob, v roce 1659 celkem 204 osoby. Berní rula zná 19 selských usedlostí a 8 pustých, žádného chalupníka, 14 zahradnických a 11 pustých. Je to tedy 52 usedlostí včetně pustých na 71 rodin. Ze 24 sedláků, vedených v Soupise, nalézáme 16, tj. dvě třetiny ve zpovědním výkazu. 5 selských rodin se objevuje nově, celkem je tedy 21 sedláků. Dále se v Soupise nacházejí 4 rodiny bez označení sociální kategorie: učitel, mlynář a rodiny dvou vdov, z nichž se udržují v seznamu pouze ony rodiny ovdovělých žen. Zahradníků je v roce 1651 celkem 22, polovina z nich existuje ještě v roce 1659. 2 z nich se objevují v jiných kategoriích, zůstává tedy celkem 13 zahradnických rodin. Nově se objevuje 10 rodin. V roce 1659 je tedy 23 zahradníků. V roce 1659 pouze 7, tj. zhruba jedna třetina. Pro úplnost je nutno uvést

11 samostatných osob v roce 1651, 13 v roce 1659.²⁸⁾
Čeleď čítá v Soupise 7 osob, v seznamu 11 osob.

U velké vesnice je patrnější více než jinde větší stabilita selských osedlých, zatímco podružské rodiny mohou snáze měnit místo. Úbytek zapsaných osob za rok 1659 nelze bez studia dalších pramenů vysvětlit jednoznačně. Mohlo jít o případ i jinde obdobný, že část obce se vyzpovídala jinde; další okolnost, kterou je nutno brát v úvahu, je blízkost zemské hranice, přes kterou obyvatelstvo z těchto končin mohlo celkem snadno přejít, což by v této době nebylo ojedinělým zjevem. Údaj berní ruly o 52 usedlostech včetně 19 pous-tek jen podtrhuje rozdíl, mnohem vyšší než jinde, mezi počtem osedlých a skutečným počtem zapsaných rodin v Soupise.

Obec Petřikovice je v Soupisu zastoupena 45 rodinami a 7 samostatnými osobami. Zpovědní seznam má 42 rodin a 3 osoby samostatné. Z toho bylo v roce 1651 17 sedláků, z nichž 16 nalézáme i v roce 1659. Ze dvou mlynářů zůstává 1. Počet 16 zahradníků se snižuje za 8 let na 14. Identifikace 10 rodin v podruží je možná pouze z poloviny, pouze 5 jich najdeme ještě v roce 1659. Berní rula zaznamenává 8 selských, 10 chalupnických, 17 zahradnických usedlostí, 1 pustou zahradnic-kou, tj. celkem 36 usedlostí. Celkem je zapsáno v Soupise 147 osob, v seznamu již jen 130 osob. Překvapivě málo má tato poměrně velká obec čeledi - v roce 1651 jsou uvedeny jen 2 osoby, v roce 1659 6 osob. Naše prameny však blíže nemohou vysvětlit, jaké pracovní zařazení mohlo mít oněch 10 podružských rodin v roce 1651. I tato obec poskytuje obraz poměrné stability osazení na selských usedlostech. V podruží je tomu naopak, jinak dává přibližně stejný obraz o snížení počtu rodin i osob. Rozdíl mezi počtem usedlostí v berní rule a obou soupisech není již tak vysoký.

Slavětín je obec, která má 23 rodin v roce 1651,

19 rodin v roce 1659. V berní rule je celkem 17 usedlostí, z toho 6 selských, 1 pustá selská a 10 zahradnických. Ze 7 sedláků zůstává 5, ze 6 zahradníků 3, ze 3 chalup-níků 2, ze 7 podruhů 3 v roce 1659. Samostatné osoby jsou v Soupise 2, v seznamu také 2. Čeleď se objevuje jen v roce 1659 a to jediná osoba. Celkový počet 104 osob se snižuje do roku 1659 na 67 osob. Slavětín je tedy další obec, kde zpovědní seznam uvádí nižší stav zapsaných, rovněž počet čeledi je velmi nízký, obraz fluktuace je obdobný, počet usedlostí v berní rule je nižší, než čí-ní počet rodin v obou soupisech.

Nejmenší obcí je zde Bezděkov s 11 rodinami v roce 1651 a s 11 rodinami v roce 1659. Bezděkov má v berní rule celkem 10 usedlostí, tj. 8 selských a 2 zahradnic-ké. 7 sedláků z roku 1651 se vyskytuje opět v roce 1659. U dalších rodin není uvedeno jejich zařazení do něk-te-ré z kategorií. Celkem je zde v roce 1651 42 osob, v roce 1659 38 osob. Samostatných osob je v roce 1651 6, v roce 1659 žádná. Tato obec je bez čeledi. I zde se objevuje určitý úbytek a setkáváme se se stabilitou selských usedlostí.

Jiná možnost srovnání by se mohla naskytnout při vzájemné konfrontaci zpovědních seznamů ze stejných míst z různých let. I v arcibiskupském archivu se vyskytu-jí některé zpovědní seznamy pro jedno místo ve dvou různých termínech. Je tomu tak v kraji Tábořském, kde nacházíme šest takových dvojic pro roky 1630 a 1659. Skutečnou relaci údajů by bylo možné provést pouze u jediného místa, tj. ve farnosti Kunžak.²⁹⁾ Jinde jsou totiž údaje nesrovnatelné, protože vždy u jednoho čle-na dvojice není znám přesný územní rozsah jeho záznamů.

Závěrem můžeme shrnout, že zatímco v převážné vět-šině obcí ve farnosti Pecka i Horní Cerekev uvádí zpo-vědní seznamy vyšší počet účastníků zpovědi, než za-chycuje Soupis poddaných podle víry, ve farnosti Chva-leč je tomu naopak. Poměr počtu rodin v obou soupisech

k počtu usedlostí a poustek v berní rule ukazuje na počet bezzemků v obcích. I když se tato srovnání mohla provést jen v tak malém počtu míst, přesto alespoň naznačují badateli, s jakou problematikou lze počítat při úplném demografickém rozboru. Ten lze podniknout ovšem jen na základě studia dalších pramenů místního charakteru, které by vhodně doplnily dalšími údaji to, co v těchto materiálech chybí a pomohly tak vytvořit skutečný obraz tehdejších rodin na vesnicích a jejich vývoje. Tento rozbor dokazuje, že zpovědní seznamy z tohoto období, zejména ty, které zachycují rodiny jako celky, příp. poskytují ještě další údaje, mají velkou cenu pro studium historické demografie, i když každý z nich má svou vlastní, individuální problematiku.

P o z n á m k y

- 1) APA I., Recepta C 72, krab. 715. Tento zpovědní seznam zná již K. Borový: Martin Medek, Praha 1877, str. 25.
- 2) APA I., Recepta C 79, krab. 753.
- 3) Viz J. Petráň: Pohyb poddaného obyvatelstva a jeho právní vztahy v Čechách v době předbělohorské. ČsČH 1957, str. 52, pozn. 32, kde jsou uvedeny zpovědní seznamy z let 1614 a 1616.
- 4) Viz E. Maur: Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestantské Evropě. HD 4, str. 2 a d.
- 5) Např. farář v Zákupích zdůvodňuje údajem o švých 1200 farnících žádost o dalšího duchovního. APA I. Recepta C 69, b.d., krab. 702.
- 6) Viz V. Langrová: České obyvatelstvo v Mostě od počátku 16. století do bitvy bělohorské. Věstník spolku Podkrušnohorského muzea v Mostě, 1932-33, str.1, kde autorka pracuje s daňovým rejstříkem obyvatel Mostu z roku 1525, knihou nově přijatých měšťanů 1578-1688 a nejstarší pozemkovou knihou, počínající v roce 1544.
- 7) Vyd. K. Oberdorfer: Ein Brüxer Losungsregister von 1525. JVGDB 1934, str. 151.
- 8) "Pontensis parochus de suis parochianis oviculis non habuit 100 sub una et sub utraque, sed externorum 400".
- 9) Chyby si všiml už K. Borový, viz cit. práce, str. 28, kde používá čísel správných: 1688 sub una a 1115 sub utraque.
- 10) Rozvržení sbírek a berní dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné. Vyd. A. Sedláček;

Pojednání král. české spol. nauk 1869, Praha 1870.

- 11) Na tyto seznamy upozorňuje J. Petráň: K soupisům obyvatelstva v první polovině 17. století. Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 1956, č. 2, str. 39.
- 12) APA I., D 100/2, krab. 2448.
- 13) APA I., D 136/4, krab. 2632.
- 14) APA I., Recepta C 81, krab. 767.
- 15) APA I., Recepta C 80, krab. 764.
- 16) SM R 109/45.
- 17) APA I., Recepta C 81, krab. 767.
- 18) Seznam vydal a datoval do roku 1654 V. Liva: Studie o Praze pobělohorské. Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VII., Praha 1933, str. 72-120.
- 19) Práce se seznamy domů a obyvatel v Praze byly již v literatuře podnikány. Viz V. Liva: Kolik obyvatelů měla Praha před třicetiletou válkou a po ní. ČČH 1936, str. 332.
- 20) SM R 109/45.
- 21) Edice i práce, zpracované z materiálů Soupisu poddaných podle víry uvádí J. Petráň: Pohyb poddaného obyvatelstva a jeho právní vztahy v Čechách v době předbělohorské. ČsČH 1957, str. 53, pozn. 32.
- 22) Uložena v SÚA. Částečně zpracována v edici: Úvodní pojednání, Praha 1950; Popis Čech I., II., Praha 1954; jednotlivé svazky pro kraje Čáslavský I., II., Praha 1953, 1955; Hradecký I., II., Praha 1951, 1954; Kouřimský I., II., Praha 1952; Píseňský, Praha 1953; Podbrdský, Praha 1952; Prácheňský I., II., Praha 1954; Vltavský, Praha 1951; Žatecký I., II., Praha 1954; Pražská města, Praha 1949.

- 23) Kostelec n. Orlicí, okr. Rychnov n. Kněžnou; České Budějovice, okr. České Budějovice; Jilové, okr. Děčín; Mělník, okr. Mělník; Encovany, okr. Litoměřice; Roudnice n. Labem, okr. Litoměřice.
- 24) Soupis poddaných podle víry z Jilového se nachází ve státním archivu kraje Severočeského, pracoviště Děčín; viz J. Kašpar: Doplnky k soupisu obyvatelstva z roku 1651. Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 1956 č.l., str. 38.
- 25) Pro rok 1651 existuje pramen, vydaný F. Dvorským: Historické zprávy o lidnatosti království českého, PA X., str. 671 a d., který přetiskuje tzv. popis far pro vikariáty Tachov, Prácheň, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Horšův Týn a řadu jednotlivých míst, v němž je uveden počet duší vždy pro celou farnost. Údaje z tohoto popisu by bylo možné srovnat se zповědními seznamy až z roku 1659, kde se objevují některé z farností tohoto popisu.
- 26) Pecka, okr. Jičín, Horní Cerekev, okr. Pelhřimov; Chvaleč, okr. Trutnov.
- 27) Je však nutno uvést, že zařazení berní ruly se často neshoduje s kategorizací Soupisu či seznamů - pokud se tam vyskytuje. Protože však i v ruly samé byly mezi jednotlivými kraji rozdíly, byla rozličná hlediska tím spíše mezi tvůrci ruly a našich obou pramenů.
- 28) Toto číslo není přesné - u některých osob není uveden ani jejich poměr k rodině, ani jiné označení.
- 29) Kunžak, okr. Jindřichův Hradec.

K R O N I K A

Vývoj příjmení v českých zemích

Dne 3. května 1972 uspořádala skupina pro historickou demografii diskusi o užívání pevných příjmení, označujících po celý život jednotlivce a přecházejících ve stejné formě na manželku, syny a neprovdané dcery, v historických dokumentech, zejména v těch, jichž se nejčastěji užívá pro studium vývoje obyvatelstva českých zemí v předstatistickém období. Podnětem k této diskusi byl dopis, kterým se obrátil předseda komise pro historickou demografii při Mezinárodní unii pro vědecký výzkum populace, Louis Henry, na historicko-demografická pracoviště různých zemí s dotazem, kdy se v které zemi objevují vedle křestního jména i příjmení a od kdy je možno označit užívání příjmení za běžný zjev u všeho obyvatelstva. Dotazoval se i na geografické a sociální rozdíly v rozšíření pevného příjmení, na počet jmen, dávaných jednotlivci při křtu a na to, jakého příjmení se užívalo u provdaných žen v úředních dokumentech.

Úvodní referát k diskusi přednesl doc.dr. J. Beneš, autor práce "O českých příjmeních" (Praha, ČSAV 1962; rejstříky jako zvláštní příloha Zpravodaje místopisné komise, Praha 1970). Seznámil účastníky diskuse s hlavními závěry svého dlouholetého studia čes-

kých příjmení. Upozornil na sociální aspekty v ustálení pevných příjmení: nejprve se objevují příjmení pevně určující osobu u vyšších společenských vrstev, u usedlého obyvatelstva a nejspíše u chudiny. Zpravidla dříve bylo užíváno pevného příjmení u mužů nežli u žen. Příjmení jako pevné označení osoby se začínají objevovat v českých zemích ve 14. století, ovšem až do 18. století může být příjmení vytlačeno jiným a také v několika generacích téže rodiny může být několik příjmení. Teprve v polovině 17. století se začíná projevat se strany státu, vrchností i katolické církve úsilí o pevnější evidenci obyvatelstva. Vzniká berní rula, číslují se domy, církev podává hlášení o výsledcích rekatolizace. Je však třeba mít na zřeteli, že např. do církevních matrik se zapisovala příjmení podle sluchu, že velká část obyvatelstva, zejména středních a nižších společenských vrstev na venkově se nikdy nepodpisovala.

Proto i u stálých příjmení docházelo často k odchýlenému znění. Vlastně teprve místodržitelským výnosem pro Čechy z roku 1866 byla příjmení ustálena tím, že se napříště zakazovaly změny a předpisovala se povinnost užívat příjmení podle znění posledního zápisu. Ovšem v praxi docházelo např. ke změnám prapopisu i dále.

Diskuse k úvodnímu referátu se účastnili především pracovníci městských archivů a Státního židovského muzea v Praze. Vedle drobnějších připomínek z těchto pracovišť, např. vedoucího městského archivu v Plzni o tom, že dvě křestní jména se objevují především ve vyšších společenských vrstvách, byl přednesen vedoucím městského archivu v Lounech obsáhlejší

ší diskusní příspěvek o jménech a příjmeních v Lounech:

"Hlavním pramenem pro 14. století, z něhož jsme čerpali, jsou městské knihy (iudicium bannitum) soudní. Pro období před polovinou 14. století posloužily listiny a literatura. Užívání jmen a příjmení záviselo především na úrovni městského úřadu, poněvadž právě zde pro pojištění práv soukromých osob a různých právních pořízení se jednalo o přesné písemné zachycení a označení osoby. Ačkoliv všechny zápisy jsou latinské, právě u jmen je patrný vliv českého prostředí v latinských koncovkách. Totéž se projevuje i u jmen nečeského původu v genitivu přivlastňovacím.

Stálé užívání jména a příjmení se datuje do doby, kdy začaly ve městech vznikat právní doklady. Nejdůležitější roli v tom sehrály městské úřední soudní knihy. V nich se upřesňuje označení jednotlivých osob, a také vkladem jména do úředního zápisu se stává jméno "úředním" pojmenováním stran jednajících v právních aktech. Zprvu se setkáváme pouze se jmény mužů. V Lounech vznikla nejstarší městská kniha asi ve druhém desetiletí 14. století, která ještě v tomtéž století, neznámo jak, se ztratila. Téměř souvislá řada začíná druhou městskou knihou, datovanou do roku 1347. Dá se předpokládat, že v Žatci se vedly tytéž knihy. Dochovala se však jediná z konce 15. století.

Užívání jména a příjmení v městské společnosti nevzniklo najednou, nýbrž v procesu několika set let. Ač mnozí měšťané v úředních písemnostech pro přesné označení osoby jsou uváděni se dvěma nebo i více názvy, až do šestnáctého století jméno a příjmení je nazýváno pouze jméno, teprve po roce 1500 se začíná zdůrazňovat příjmení. Např. Jíra příjmením "Šírek".

Při srovnávání jmen kmetů a přísežných v Žatci a v Lounech přímo názorně se dokládá vývoj jména i příjmení. V městské společnosti se nejprve užívalo pouze

jméno, k němuž ve druhé polovině 13. století se přidává pro rozlišení bližší označení. Nejčastěji jméno otce. Např. Petr Jenne (Jeně - Jenův), Nicolaus Beronis, potom místo původu Chunzlinus de Luzerad, pak podle řemesla - Theodoricus pannicida, osobní vlastnost je důvodem k pojmenování jen zřídka. Poněvadž v obou městech se dělily o správu patricijské rody jak Čechů tak i německých kolonistů, kteří užívali dvě jména mnohem dříve než Češi. To neplynulo z nějaké nadřazenosti nebo vyšší vzdělanosti, nýbrž z chudého rejstříku křestních jmen, užívaných těmito cizozemci. Při zkoumání se zjistilo, že jejich nejběžnějším jménem je asi deset jmen. Především Nicolaus, pak Henslin, Jeclin, Albertus, Rudlin, Frenclin, Pertold, Purkard a Martin. Jiné jméno se objevuje velmi vzácně.

Naproti tomu české obyvatelstvo mělo v zásobě nepřeborné množství starých jmen, která lépe lidi označovala. Do poloviny 14. století mezi lounskými kmety a konšely se objevují jména: Blahut, Blažek, Blahen, Bočan, Bohuta, Bořík, Dalebor, Dobroslav, Duchoň, Hamiš, Hašek, Hostan, Ješek, Jileš, Kříšťan, Kříž, Květ, Květoň, Mach, Mareš, Matěj, Mařík, Okřín, Oldřich, Ondřej, Ořejško, Pavlík, Pecha, Pešek, Přibík, Půta, Racek, Radek, Řehník, Řehoř, Sádek, Svach, Šebek, Vacek, Vaněk, Velek, Velislav, Vítek, Vitislav, Vojták, Zdeněk atd.

Stejnou cestou jako Němci si pojmenovávalo lidi i české obyvatelstvo, přicházející do měst neustále ve větším počtu, proti časově omezenému německému hlavnímu proudu za panování posledních Přemyslovců. V literatuře naší i cizí se setkáváme s termínem - poněmčování českých měst, což nevyjadřuje skutečný proces. Tato města nebyla ve středověku nikdy německá, nýbrž přistěhovala se sem jen hrstka německého obyvatelstva, které se rychle počesťovalo. Určovat národnost jen podle jména ve čtrnáctém století je nesmysl. Tomuto jsou poplatní čeští i němečtí historikové. Bezpečně jsme zjistili ve 14. století pod ryze německým jménem Čecha a naopak. Žatec-

ký měšťan Johann Pitterkauf (zemřel kolem roku 1438) je považován v historické německé literatuře za Němce. Našli jsme jeho vlastnoruční poznámky ve vídeňském rukopisu městských práv z první poloviny 15. století, který Pitterkauf vlastnil. Jsou psány krásnou češtinou, bez jakékoliv stopy neznalosti češtiny. Kdyby byl Němec, nezaznamenával by si rodinné zápisky jistě česky.

Označování osob dvěma jmény u městského patriciátu se ustáluje zejména ve druhé generaci. Např. lounským rychtářem byl v letech 1321 - 1331 Beer. Po něm syn Petrus Beronis, který je znám po smrti Beerově jako Petrus. V Žatci mezi konšely se vyskytuje Quietus Swiestonis (Květ Zvěstův), jeho syn pak užívá příjmení Zvěst. Podobně je uváděn Matias de Rutich (z Vroutku), sedící mezi žateckými konšely v první polovině 14. století. Avšak jeho syn ve druhé polovině století je evidován v úředních dokladech jako Jindřich Vroutecký. V patricijských rodinách užívání jména a příjmení se ustálilo koncem 15. století.

Ženy z těchto rodin až do druhé poloviny 15. století za života manžela v pramenech se objevují pouze pod jménem s udáním jména manželova. Dorota, manželka Jana Kysely, Alžběta Jana Bláhovic. Po smrti mužové se vkládá do úředních knih její jméno jako vdova Dorota Kyselová, Alžběta Bláhová, Markéta Hlupá atd. Rejstřík ženských jmen je podivuhodně chudý. Nejběžnější se vyskytuje jméno Anna, Dorota, Eliška, Kateřina, Krystina, Ludmila, Maudalena, Markéta, Marta, Regina, Uršila a Zuzana.

Ve vrstvě řemeslníků se objevuje jméno a příjmení sice již na počátku 14. století, avšak jen velmi řídko. V úředních knihách je zapisovali písaři většinou pod jménem s uvedením řemesla. Jejich označování jménem a příjmením je všeobecné teprve po roce 1500. Zároveň mizí údaj o řemesle. Jejich manželky nebo vdovy se za-

pisovaly v úředních jednáních podobně jako patricijské ženy, anebo s udáním manželova řemesla. (Markéta Koželuška, Anna Hrnčířka). Od konce 16. století jménem i příjmením manželovým.

Nejdéle se udrželo pouze jméno u chudiny. Muži z chudiny mají jméno a příjmení teprve koncem 16. století, ženy až v druhé polovině 17. století stejně jako židé a svobodné dívky. Přezdívky označované slovem vulgo jsme zachytili od roku 1380. Nejprve je pouze jedna, od druhé poloviny 16. století dvě i více. Objevují se pouze u mužů, tuláků a členů loupežnických rot".

Na základě článku O. Munelesa: "Zur Namengebung der Juden in Böhmen" (Judaica Bohemiae II, 1966, str. 3-13) byl přednesen diskusní příspěvek o židovských příjmeních v Čechách a na Moravě pracovníkem Státního židovského muzea dr. J. Heřmanem:

"Židovská osobní jména a příjmení se nevyvíjela v Čechách a na Moravě samostatně, protože židé žijící v těchto zemích spadali do geograficky mnohem rozsáhlejší kulturní skupiny aškenázských židů. V době před emancipací v 19. stol. aškenázská kulturní oblast zahrnovala území Německa, Alsaska, zemí střední Evropy, Polska, Ruska a zčásti i Nizozemí. Nejvýraznějším vnějším kulturním znakem aškenázských židů bylo užívání hovorové řeči jiddiš, nebo tř. židovské němčiny (Judendeutsch).

Sledovat vývoj židovských jmen a příjmení na území Čech a Moravy znamená také studovat vývoj aškenázských jmen a příjmení. Takto široce koncipovat studium vývoje židovských jmen v českých zemích není ani na základě zdejšího materiálu samotného možné a také není pro účely komise pro historickou demografii Unie pro výzkum populace při UNESCO potřebné, protože se lze domnívat, že tato komise zajistí zpracování vývoje židovských příjmení v aškenázské oblasti jinak.

Proto jsem se zaměřil při sledování témat požadovaných komisí pro historickou demografii jenom na specifika vývoje židovských jmen v českých zemích.

Předpokládám však, že členům naší komise není obecný vývoj židovských jmen v aškenázské oblasti známý a proto snad nebude na škodu podat pouze pro naši potřebu stručný přehled vývoje židovského jména obecně dříve než se budu zabývat vlastním českým specifikem.

Po celou dobu, kdy židé žili v diaspoře, ale zvláště od středověku, kdy stále větší procento židů začalo žít v křesťanské Evropě, se ustálila zvyklost označovat židy dvěma, nebo několika zdánlivě zcela odlišnými jmény. Podle biblických zvyklostí a později i podle židovského náboženského práva dostával každý chlapec při obřize osobní jméno převzaté z bible. Při tom platila zásada, že chlapec nesměl převzít jméno otcovo. Podobným způsobem dostávaly osobní jméno i dívky po narození. Vedle osobního jména hebrejské prameny uváděly i osobní jméno otcovo, u vdaných žen i jméno manželovo. Pokud jednotlivec náležel k potomkům biblických kohenů a levitů, bývalo to vždy u jeho jména uváděno. V době raného středověku bylo užíváno příjmení jenom výjimečně. Později hebrejské prameny uváděly v některých případech i místo, odkud jednatel pocházel. Kromě tohoto hebrejského jména, kterého každý žid užíval v židovském prostředí beze změn, dostával jiné jméno v nežidovském prostředí, protože hebrejská forma jeho jména byla jeho okolí těžko srozumitelná. Proto byli židé v nežidovském prostředí označováni místo hebrejským jménem přezdívkou, nebo ekvivalentem hebrejského jména. Tak např. se objevuje místo Chajjim (značící hebrejsky život) forma Vita, místo Mordechaj jméno Marek, místo Aaron jméno Žalman a podobně. Odešel-li jednatel do jiné země, mohl dostat v jiné zemi i zcela odlišné jméno. Rozdílly byly zvláště velké, přecházel-li žid z křesťanské do muslimské země, nebo naopak. Při silné migraci židů zvláště v dobách perzekuce

tyto případy byly zcela běžné.

Duplicita, nebo také multiplicita židovských jmen a příjmení se odrážela i v dochovaných pramenech. V hebrejských pramenech, vzniklých v židovském prostředí, nacházíme hebrejskou formu jmen, v nežidovských pramenech jejich vulgární skvivalent.

Vývoj židovského jména v českých zemích odpovídal těmto zcela obecným zásadám. Do 16. stol. byly v českých zemích židovské obce málo početné a proto kromě výjimek nedocházelo k případům, aby v jedné obci žili dva jednotlivci se stejným jménem. Proto byli židé označováni do 16. století obvykle jenom osobním jménem. V českých zemích, jako v celé aškenázské oblasti, byli židé označováni hebrejskou formou jména a jeho vulgárním ekvivalentem, který měl někdy v českých poměrech slovanskou formu (např. ženské jméno Libuše).

Židovská příjmení se v českých zemích objevují nejdříve ve velkých židovských obcích, jako např. v Praze od 16. století v důsledku silného přírůstku židovské populace. Také židovská příjmení měla dvojí formu, jednu hebrejskou a jednu vulgární. Na rozdíl od osobních jmen odchylky obou forem příjmení byly zpravidla o mnoho menší a méně výrazné.

V průběhu 17. století se užívání židovských příjmení rozšířilo z Prahy i na méně početné židovské obce na Moravě, jako např. Mikulov, Holešov, Ivančice, Lipník aj. V malých obcích, zvláště na českém venkově, se užívání židovských příjmení začalo ve větším rozsahu uplatňovat až v 18. století.

Židovská příjmení se v českých zemích vytvářela poněkud odlišně ve srovnání s jinými zeměmi aškenázské kulturní oblasti. Tak např. příjmení odvozená od domovního znaku, jako např. Rotschild, Grünhut, Schiff apod. nejsou českého původu.

Nejstarší formou židovských příjmení v Čechách, podobně jako v jiných zemích aškenázské kulturní oblasti,

byla příjmení odvozená od příslušnosti k potomkům kohe-
nů a levitů. Kromě variant známých z celé aškenázské
oblasti jako např. Katz (odvozeno od zkratky K"C, kohén
cedek - spravedlivý kněz), Kohén, Kogan, Kahan, Kahn,
Sgal (odvozeno od zkratky SG"L - sgan ha - leviim -
představený levitů), Levi vznikly v českých zemích va-
rianty jména Kohén slovanského typu jako např. Kokeš a
Vokatý.

Druhou skupinou příjmení byla jména odvozená od
jména obce, nebo země, odkud židé pocházeli. Specifikem
příjmení vzniklých v českém prostředí jsou česká a mo-
ravská místní jména převzatá od židovského příjmení ja-
ko např. Taussig (od Taus - Domažlice), Brandeis, Pra-
ger, Kisch (od místního jména Chýše). Zvláštní podsku-
pinou těchto příjmení jsou ta, která byla tvořena židov-
skou zkratkou pro české nebo moravské místní jméno ja-
ko např. příjmení Lasch ze zkratky L"Š pro Lichtenstadt-
Hroznětín, Nasch ze zkratky N"Š pro Nikolšpurk, Nikols-
burg-Mikulov.

Třetí skupina židovských příjmení byla odvozena
od jejich povolání. Např. Sofer, Schreiber, Coref, Gold-
schmied aj. U těchto jmen nenacházíme žádné české, ne-
bo moravské specifikum.

Čtvrtá skupina židovských příjmení byla odvozena
od osobních vlastností. Např. Šachor, Schwarz, Anav,
Tatar, Zigeiner aj. Také tato jména byla tvořena stej-
ně jako u jiných aškenázských židů.

Pátá skupina židovských příjmení byla tvořena od
osobních jmen mužů a žen. Např. Iserles, Karpeles (od
jména Kerpl-Natan), Sekeles (od jména Jicchak) aj.

Šestá skupina židovských příjmení byla tvořena
rozmanitými zkratkami. Např. jméno Reach pochází od
zkratky RJ"CH-Rabbi Josef Chazan, nebo Ramšak od zkrat-
ky RMŠ"K - Rabbi Meir Schul-Klopper aj.

Kromě toho se vyskytuje řada příjmení netypických
a cizího původu jako např. Freud, Tchoř, Heller, Teller,

Kramdi, Margalijot aj.

Všechna příjmení posledních skupin nejsou žádným
českým nebo moravským specifikem.

Tento způsob tvoření židovských příjmení aškenáz-
ských židů v Čechách a na Moravě zůstal bez velkých změn
od 16. do konce 18. století. Teprve úřady osvícenského
absolutismu se snažily najít řešení v konfuzi židovských
jmen. Z toho, co bylo řečeno již dříve, vyplývá, že pro
nežidovské úřady bylo namnoze obtížné identifikovat pří-
slušníka židovské pospolitosti na základě vulgární for-
my jeho jména. Ve snaze zabránit nejasnostem ve výkladu
židovských jmen a příjmení vydal Josef II. zvláštní pa-
tent 23. 7. 1787, který nařizoval zavedení německých jmen
židů a povinnost registrovat každého jednotlivce pod tím-
to jménem, které se nadále nesmělo měnit. K provedení to-
hoto patentu byl úřady vydán ještě zvláštní katalog ži-
dovských jmen a příjmení, která byla do budoucna přípust-
ná. V praxi to znamenalo, že každý žid měl napříště ve
styku s nežidovskými úřady užívat jednoho neměnitelného
jména a příjmení z uvedeného katalogu židovských jmen.
Patent se pochopitelně nijak nedotýkal hebrejských jmen,
která byla paralelně užívána i nadále v omezené míře.

Židé, zvláště v Haliči, se císařskému patentu pře-
važně z náboženských důvodů bránili a odmítali přijímat
úředně nařízená jména. Tento spor mezi úřady a židovskými
obcemi vedl v důsledku i k udílení zesměšňujících jmen
židům (např. Kanalduft). V českých zemích však k takovým
případům nedocházelo.

Patent z roku 1787 v českých zemích na formě židov-
ských jmen a příjmení mnoho nezměnil, protože většina
jmen, které tu židé užívali, byla pojata také do katalo-
gu židovských jmen. Pro většinu českých a moravských ži-
dů patent z r. 1787 znamenal jenom povinnost své jméno
registrovat a neměnit je. Až do emancipace židů v polo-
vině 19. století se však v praxi mnoho nezměnilo. Teprve
od druhé poloviny 19. století se ustálilo užívání jedno-

ho nehebrejského jména a příjmení židy vedle jména hebrejského. Po emancipaci v druhé polovině 19. století a zvláště v tomto století se židé snažili volit taková osobní jména, která by se nelišila od jmen užívaných v ne-židovském prostředí. Podobné docházelo i ke změnám židovských příjmení.

K tomu je možno ještě dodat, že židovská osobní jména v hebrejské formě neprodělávala od středověku až po současnost žádnou změnu. Kromě tohoto hebrejského osobního jména užívali aškenázští židé ještě vulgárního jména, nebo jmen několik. Teprve po vydání patentu z roku 1787 se volba vulgárního osobního jména židy ustálila na jedno osobní jméno. Vdané ženy byly označovány vždy příjmením manželů. Židé v českých zemích dostávali zvláště v 16. století, kdy se ještě plně neprosadilo užívání příjmení, řady přezdívek. Od 17. století užívání přezdívek židy pomalu zanikalo. Židovské matriky byly zavedeny až patentem z r. 1787. Před tím židovské obce až na zcela ojedinělé případy matriky nevedly. Matriky byly vedeny z nařízení úřadů německy a židé do nich zapisováni německým i židovským jménem.

Kromě matrik vedly židovské obce dosti podrobné seznamy zemřelých, které do určité míry pro starší období nahrazují úmrtní matriky. Mezi nejúplnější seznamy zemřelých náležejí seznamy hrobů, vlastní náhrobní nápisy a mazkiry, modlitby předčítané ve výroční den úmrtí. Všechny tyto prameny uvádějí jméno zemřelého v hebrejské formě, část z nich i datum úmrtí. Židovské náhrobní nápisy se v našich zemích dochovaly od počátku 14. století a mazkiry od konce 15. století.

V židovských pramenech jsou mnohem hůře zastoupeny prameny zachycující narození židů. Snad nejúplnějšími prameny zachycujícími nově narozené chlapce jsou tak řečené knihy mohelů, rejstříky, které si vedli mohelové o vykonané obřizce. Tyto knihy se u nás dochovaly od

17. století, ale velmi neúplně. V těchto rejstřících, které do určité míry nahrazují matriky narozených, je uváděno jméno chlapců v hebrejské formě.

Z tohoto stručného vývoje židovských jmen a příjmení v českých zemích vyplývá, že se jenom málo lišila od židovských jmen ostatních aškenázských židů. Největší místní specifikum představují slovanské prvky v židovských jménech a příjmeních, reflexy názvů českých a moravských lokalit. Ve srovnání s jmény aškenázských židů ve východní Evropě lze u českých židů pozorovat dříve snahu užívat jmen a příjmení v německé, nebo české formě. Celkově tyto trendy nasvědčují rychlejší akulturizaci židů v Čechách oproti poměrům ve východní Evropě."

Zajímavým doplněním diskuse byla statistická tabulka o postupu tvorby příjmení poddaných na sedmi českých velkostatech 1553 - 65, kterou vypracoval pro tuto příležitost dr. J. Honc, a kterou v plném znění uvádíme na následující straně:

Postup tvorby příjmení
poddaných na sedmi českých velkostatecích 1553-65
 (předběžná výsledná tabulka)

	1553 Poděbra- dy	1553 Lysá n. L.	1558 Kaceřov	1563 Pardubi- ce	1565 Rožmí- tál	1565 Koste- lec Č.	1565 Smečno	celkem
Plocha velko- statku km ²	339,98	92,92	186,86	757,83	232,58	165,66	95,26	1871,09
jmennovitě evi- dovaných rodin	734	265	212	2355	305	434	289	4594
sumárné evido- vaných rodin	2	-	114	30	-	29	14	189
panských dvorů a j. objektů	41	15	24	40	12	16	10	158
asi celkem do- mácností	777	280	350	2425	317	479	313	4941
asi obyvatel (po 6 v dom.)	4662	1680	2100	14550	2002	2874	1878	29646
hustota obyv. na 1 km ²	13,7	18,0	11,2	19,2	8,6	16,8	19,7	15,8

- 90 -

pokračování tab. z předcházej. str.

	1553 Poděbra- dy	1553 Lysá n. L.	1558 Kaceřov	1563 Pardubi- ce	1565 Rožmí- tál	1565 Koste- lec Č.	1565 Smečno	celkem
odpočet jmen žen, šlecht., židů	50	13	4	122	23	15	11	238
zbyvá ke statist.	684	252	208	2233	282	419	278	4356
zpracování jmen	-	1	-	7	1	-	1	10
počet trinomů	601	235	192	2095	272	338	207	3940
počet monomů	83	16	16	131	9	81	70	406
podíl monomů, jen křesťní jména	11,2%	6,3%	7,5%	5,8%	3,1%	19,3%	25,1%	9,3%
poddaných s vl. příjmením	601	235	192	2095	272	338	207	3940
z toho příjmení z povolání	47	44	7	308	14	33	25	478
a příjmení hypo- koristik	61	17	9	52	6	10	-	155
odpočet 50% příjm. z povol. a hypok.	54	30	8	180	10	21	13	316
podíl odpočetných příjmení - monomů	7,8%	11,8%	3,8%	8,0%	3,5%	5,0%	4,3%	7,2%
tedy skutečných příjmení	81,0%	80,8%	88,7%	86,2%	93,4%	75,7%	70,6%	83,5%

- 91 -

Z P R Á V Y

Ivan Hlaváček, Neznámý český klášter doby lucemburské
(Duchcovské dominikánky ve světle klášterního nekrologia),
Sborník archivních prací XXII/1, 1972, s. 163-182.

Morovým epidemiím, jež následovaly v Evropě ve více než stoletém období po zavlečení černé smrti r. 1348, přispívá současná historiografie závažné důsledky hospodářské, sociální i kulturněhistorické. Rozsah těchto epidemií v našich zemích však lze studovat velmi obtížně, neboť české prameny z konce 14. a počátku 15. století jsou na zprávy o moru neobyčejně skoupé. Je proto třeba uvítat nález nekrologia duchcovského ženského kláštera z doby předhusitské, učiněný I. Hlaváčkem, přinášející sice jen ojedinělou, přesto však závažnou zprávu o epidemii moru r. 1380 v severních Čechách. Duchcovský dominikánský klášter byl dosud v historiografii neznám a náznaky jeho existence v pozdních pramenech byly odmítány. Jak zjišťuje I. Hlaváček, byl klášter založen asi na sklonku druhého desetiletí 14. století a byl vyvrácen husity r. 1425. Klášterní nekrologium, uvádějící úmrtí jednotlivých sester, zaznamenalo v období od 23. července do 23. srpna 1380 na 15 úmrtí řádových sester, což byla nepochybně většina členek konventu. To naznačuje, jak rozsáhlá tato epidemie byla, a zároveň potvrzuje obecnou zmínku graduálu pomuckého kláštera, že za této epidemie v rozmezí více než dvou měsíců zemřelo 43 členů kláštera. Úmrtí většiny osazenstva asi duchcovským klášterem citelně otfáslo. Fungoval sice dál, avšak počet sester zůstal silně zredukován, jak vyplývá ze skutečnosti, že za dalších 40 let existence kláštera je zaznamenáno jen asi 20 jmen zemřelých sester. Význam nálezu duchcovského nekrologia pro historického demografa snižuje snad jenom to, že podmínky pro šíření epidemie byly v klášterní komunitě poněkud odlišné od podmínek v jiném prostředí, což brání generalizaci.

E.M.

Irena Gieysztorowa, Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII-XVIII wieku, Kwartalnik historii kultury materialnej XIX, 1971, s. 557 - 603.

I. Gieysztorowa se k metodice historické demografie a zejména k metodice zpracování matrik vyslovila už několikrát. Nyní se k této problematice vrací v obsáhlém článku, ve kterém si všímá hlavně tří otázek: přínosu dosavadní polské historiografie, metod verifikace pramenných údajů a možností dalšího postupu bádání. Matrikami se podle autorky v Polsku z hlediska historické demografie zabývalo již velké množství prací, vesměs však jim chybí kritická analýza pramenné základny. Autorka popisuje vývoj polského bádání o matrikách od počátku 20. století, ukazuje, jak optimismus prvých let po druhé světové válce dal vzniknout široce založeným ambiciózním projektům, které nakonec zůstaly nerealizovány, a odsuzuje slepou aplikaci statistických manipulací, jež jsou mnohdy v rozporu s elementárními zákonitostmi struktury populace a jejího přirozeného pohybu. Podle stupně dokonalosti navrhuje tyto periodizační mezníky vývoje matrik: 1608-1655-1720-1740-1780-1810. Doporučuje omezit v historickém studiu použití metod soudobé demografické statistiky na adekvátní rozměr, diktovaný hodnotou pramenů. Pro starší období rozpracovává především metodu předběžné kontroly úplnosti a odhadu počtu obyvatelstva na základě matrik k zpřesnění údajů získaných z fiskálních pramenů. Na závěr článku opouští autorka metodickou problematiku a pokouší se na základě shrnutí dosavadní literatury charakterizovat základní typy demografické struktury v Evropě v první polovině 18. století. Podle Gieysztorové lze rozlišit dva typy: 1) strukturu rovnováhy mezi přirozenou fertilitou a téměř stejně vysokou mortalitou (jih a střed kontinentu), 2) strukturu, v níž natalita i mortalita jsou nižší, avšak v takovém pomě-

ru, který zajišťuje trvalý vzestup obyvatelstva, signalizující novou epochu reprodukce obyvatelstva (Skandinávie). Gieysztorové příspěvek je metodicky neobyčejně podnětný, zejména pro české historiky, kteří pracují s matrikami podobné kvality, jako jsou matriky polské. Ve zkrácené verzi vyšel v Acta Poloniae Historica XXVII, 1972.

E.M.

Annales de démographie historique. 1970 (Paris 1971), 1971 (Paris 1972), 526 a 551 str.

Pro velké množství příspěvků, které se sešlo v redakci "Annales de démographie historique" k problému migrací, byl celý svazek 1970 věnován pouze migracím do konce 18. století a články týkající se 19. století byly zařazeny do dalšího ročníku. Svazek 1970 je zahájen obsáhlou teoretickou částí, v níž J.P. Poussou se zabývá metodickými otázkami studia migračního pohybu ve Francii od 15. do počátku 19. století. Zajímavé metodické postřehy obsahují příspěvky L. Henryho a T.H. Hollingswortha. O typech geografické mobility v Latinské Americe píše F. Mauro, o problémech migrací ve východní Evropě St. Pascu, o dokumentech pocházejících z osmanské říše a nalézajících se nyní v Sofii se zmiňuje N. Todorov. Dlouhodobým výsledkům migrací se věnuje J. Bourdon.

V části věnované konkrétním badatelským výsledkům pro 16. - 18. století je zařazeno úctyhodné množství článků. Českého čtenáře bude zajímat příspěvek H. Rubnera o imigracích a emigracích v oblasti Českého lesa 1500-1960, který však bohužel po stránce metodické patří k slabším. Novinkou v Análech jsou i příspěvky z oblasti ruské a sovětské Vodarského, Kabusana a Jatsunského. Také v oddíle kronika, recenze a dokumenty je řada zajímavých podnětů, právě tak jako v

oddíle bibliografie.

Bibliografie prací z české historické demografie je však obsažena teprve ve svazku 1971. V tomto svazku jsou zařazeny jednak migrace v 19. a 20. století, jednak ukázky z nových bádání v oboru historické demografie. V první části vedle několika článků k migracím ve Francii je zastoupeno i Německo a střední Evropa příspěvky K.Obermanna, W.Kollmanna a P. Horské. V druhé části jsou příspěvky týkající se demografie Číny a Japonska, Rumunska, Senegalu a několik drobnějších článků z různých oblastí. Čech se týká příspěvek P. Horské ke studiu mezikrajových rozdílů v demografickém vývoji 19. století. Velmi bohatá u druhého svazku je část recenzí a dokumentů.

P.H.

Pierre Guillaume-Jean-Pierre Poussou, Démographie historique. Paris, Colin 1970, 414 str.

Tuto práci dvou mladých demografů z Bordeaux nazval v recenzi Análů 1971 Jaques Dupâquier nejužitečnější a nejobratněji napsanou příručkou historické demografie. Obsahuje pojednání o definicích historické demografie a jejím vývoji, o demografickém vývoji od nejstarších dob, o pramenech a studiu dějin novodobých populací, o základních demografických ukazatelích a jejich rozboru od r.1650: o mortalitě, natalitě a sňatečnosti. Zvláštní kapitoly jsou věnovány studiu migrací, vývoji populačních teorií a specifickým problémům studia populačního vývoje v 19. století, kdy už je možno ve větší míře užít statistik. V kapitolách o demografické revoluci, populační politice a postojích různých sociálních a politických skupin k demografickému vývoji jsou autoři poněkud ovlivněni současnými západními směry v populační politice. Zajímavým přínosem pro historicko-demografické bádání je i to, že každá kapitola příručky je doplněna krátkou edicí dokumentů k danému problému.

P.H.

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ HISTORICKÉ DEMOGRAFIE ZA ROK 1971

Sestavil E. Maur ve spolupráci s P. Horskou a M. Bělohlávkem.

B a j g e r Lubomír, Ostravsko po druhé světové válce 1945-1948. Ostrava 1971, 186 s.

B ě l o h l á v e k Miloslav, Obyvatelské a bytové poměry ve Starém Plzenci v první polovině 19. století. Plzeňský lékařský sborník 35, 1971, s. 179-192.

B r i c h t a Vladimír - B ě l o h l á v e k Miloslav - G l o s e r Hynek, Plzeň 1945-1970. Plzeň 1971, 224 s.

Č á ň o v á Eliška, K problematice studia zповědních seznamů arcibiskupství pražského jako pramene pro demografickou statistiku. Historická demografie 5, 1971, s. 47-60.

D a v í d e k Václav, Od "Božské komedie" k středověké demografii Florencie. Demografie 13, 1971, s. 68-71.

D a v í d e k Václav, Výsledky sčítání obyvatelstva a správních organizací v českých zemích kolem poloviny 19. století. Demografie 13, 1971, s. 335-344.

H a a s Antonín, Vývoj osídlení Královského Hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů 1617-1837, Minulostí západočeského kraje VIII, 1971, s. 79-95.

H a l a s František X., Příspěvek ke kritice berních rejstříků. Historická demografie 5, 1971, s. 38-46.

H o f m a n n Gustav, Panství Dolní Lukavice ve světle soupisu k dani z hlavy r. 1691. Historická demografie 5, 1971, s. 76-81.

H o n c Jaroslav, Perspektivy samočinných počítačů v historické demografii a Russův pokus při zpracování matrik. Historická demografie 5, 1971, s. 104-109.

H o r s k á Pavla, K otázce sociální diferenační historické demografie. Československý časopis historický 19, 1971, s. 263-269.

H o r s k á Pavla, Index břevnovských matrik z 2. poloviny 17. a z 18. století. Historická demografie 5, 1971, s. 61-65.

M a r e k František, Demografický vývoj okresu Rokycany v letech 1869 - 1930. Minulostí Rokycanska 8, 1971, s. 46-48.

M a t ě j ě k Jiří, Formování hornictva na Falknovsku 1880-1914. Studie z dějin hornictví I; Rozpravy NTM v Praze 48, Praha 1971, s. 114-133.

M a t ě j ě k Jiří, Populační vývoj v sokolovské hornické oblasti 1869 - 1914. Demografie 13, 1971, s. 56-60.

M a u r Eduard, Nové příspěvky k dějinám antikoncepce. Demografie 13, 1971, s. 64-68.

M a u r Eduard, Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. Československý časopis historický 19, 1971, s. 839-870.

M a u r Eduard, J.A. Komenský o populačních problémech. Demografie 13, 1971, s. 1-10.

M a u r Eduard, Historické zprávy o lidnatosti Čech a jejich hodnota. Historická demografie 5, 1971, s. 15-37.

P a v e l ě í k o v á Nina, Vývoj pracovních sil v hornickém a hutnickém průmyslu na Ostravsku v letech 1939-1941. Slezský sborník 69, 1971, s. 21-37.

R o z s í v a l o v á Eva, Districtus Egranus a jeho zdravotníci v polovině 18. století. Historická demografie 5, 1971, s. 82-91.

S e e m a n o v á Eva, Vývoj konsanguinity na východním Slovensku v letech 1921 - 1961. Demografie 13, 1971, s. 121-127.

S c h e u f l e r Vladimír, Nusle. Od středověké vesnice k velkoměstskému sídlišti. Konspekt kulturně-antropologické monografie. ČL 58, 1971, s.218-236.

S k ř i v á n e k Milan, Zpráva o demografických poměrech na panství Choltice v letech 1631-1821. Historická demografie 5, 1971, s. 110-133.

S t l o u k a l Milan, Paleodemografie v Československu. Historická demografie 5, 1971, s.3-14.

V o j t í š k o v á Marie, Úmrtnost při prvních třech choleroých epidemiích XIX. století v České Lípě. Historická demografie 5, 1971, s. 92-103.

Doplňky za léta 1969-1970:

B ě l o h l á v e k Miloslav, Rokycany a poddanské vesnice po válce třicetileté a jména jejich obyvatel. Minulostí Rokycanska 6, 1970, s.16-18.

Č e r m á k o v á Ludmila, Rozbor zdrojů čeladenské populace v letech 1790-1910. Folia historica 1. Práce z historického semináře Pedagogické fakulty v Ostravě, 1970.

R o u č k o v á Marta, Struktura a teritoriální původ obyvatelstva Hrabůvky. Ibidem.

O l š a r o v á Milada, Teritoriální původ migrantů do Polské Ostravy v 2. polovině 19. století, Ibidem.

M r á č e k Jifí, Teritoriální původ osazenstva jámy Hlubina v Ostravě v letech 1867-1900. Ibidem.

K á ň a Otakar, Úloha Třineckých železáren v demografických a politických poměrech na Těšínsku v meziválečném období. in: Z dějin Třineckých železáren, Praha 1970.

M a z u r Arnošt, Národnostní vývoj na území ČSSR se zvláštním zaměřením na Slezsko a ostravskou průmyslovou oblast. Výběrová bibliografie. Publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě, sv. 61. Ostrava 1969, I. a II. díl, str. 649.

O b s a h - Table des matières

Články - Études:

Pavla H o r s k á	
Historický vývoj plodnosti v českých zemích. Stav a možnosti výzkumu.	
Évolution historique de la fécondité dans les Pays tchèques. État et possibilités des re- cherches.	3
Eduard M a u r	
Vývoj matričního zápisu v Čechách. Développement de l'inscription dans les re- gistres paroissiaux en Bohême.	40
Eliška Č á ň o v á	
Nejstarší zpovědní seznamy arcidiecéze praž- ské jako pramen pro demografickou statistiku. Registres de confessions pascales les plus anciens de l'archevêché de Prague comme une source pour la statistique démographique.	59
<u>Kronika - Chronique</u>	78
<u>Zprávy - Comptes-rendus</u>	92
<u>Bibliografie 1971 - Bibliographie 1971</u>	96

Komise pro historickou demografii při Ústavu česko-
slovenských a světových dějin ČSAV, Praha 1, Jiřská 3.

Parentes	B.	Proles	Baptizati	Copulati	Mortui
Balaun	Franciscus vulgo Ghele	1700. 1. Oct.	1700. 1. Oct.	1700. 1. Oct.	1700. 1. Oct.
	inquinatus, & regularis Bremon ibidem subditus, filius Thomae & Lu- milla, casara Bremonensis				
	Uxor Catharina, filia Bartholomaei	1700. iun.			1700. 11. Jul.
	Paulina, incola Bremonis & inducio Anna, subdita ibid.				
	Catharina	1700. 7. nov.		Copul. Theodorica Jurex ex alibor Candra ibidem in du. copulata 1700. 1. Nov.	
	Theresia	1700. 27. Fe.		Copul. Barbara filia mendicorum 1700. 1. Nov.	1700. 6. Maj. ut vix. Bremon.
	Anna	1700. 2. Maj.			1700. 1. Oct.
	Anna	alibi nata		Copul. Josephus fu- mich regularis Bremon. 1700. 20. Sep.	1700. 22. Dec. 20. annor.
II Uxor Theresia, filia Nicolai Ho- mmer, ex parte nobilij, error Nathia tenu- erit & Jacobo Moraver		nata Hradle.		1700. 20. Jul.	1700. 10. Sept.
	Catharina baptis	1700. 20. Jul.			1700. 1. Aug.
	Rosina	1700. 24. Jun.			1700. 9. Mart.
II Uxor Theresia, filia J. Rachel		1700. 5. Oct.		1700. 2. Nov.	1700. 28. Oct.
Uxor cognominum in cognom. Ho- mmer 1700. 24. Oct. nupt. Georgio in subd. tabo cognom. in cognom.					
	Wenceslaus	1700. 19. Jun.			1700. 19. Jun.
	Nathias	1700. 20. Jun.			1700. 1. Jul.
	Barbara	1700. 12. Apr.			1700. 22. Nov.
	Theresia	1700. 12. Oct.			1700. 10. Jul. sub mora in officina Catharina.
	Barbara	1700. 29. Sept.			1700. 11. Maj.
	Reliquae proles in II. inducio nemp. ab anno 1700.				
Balaun	Thomas, vulgo Zegary	1700. 27. Nov.		1700. 20. Jun. lib. et. tandem ann. 1700. 11. Jun. poble san benedicti non repperunt Bremon	1700. 7. Aug.
	casarius ex A. et. a quo tempore in- duxit & campo Bremonis, ibidem subdi- tus, filius Thomae & Annae, casarius in eodem loco				
	Uxor Margaretha filia J. Rachel militaris in mota abita ruina Wetzlarum tempore orni. belli qui- bus destructa. Uxor Nathias Rachel, prius militaris in Annae, tandem inquinatus in Königsmanng. vide II. ind. subd. Bremon.		Dapt. Bremon.		1700. 7. Oct.